

KATALUNA ESPERANTISTO*

* Llengua internacional i drets lingüístics

NÚMERO 357 (123) · GENER-JUNY 2011

Sapir, 80 anys després

Viatge als límits de la ment

La funció d'una llengua auxiliar internacional

Entre educació obrera i alternativa cultural

Kataluna Esperantisto és una publicació semestral en català de l'Associació Catalana d'Esperanto sobre els drets lingüístics, les llengües de relació internacional, les llengües minoritzades i la història i actualitat de l'esperanto i de les llengües planificades.

Edita: Associació Catalana d'Esperanto
Apartat 1008
08200 Sabadell
www.esperanto.cat
info@esperanto.cat

Redactor: Hèctor Alòs i Font, h.alos@esperanto.cat

Correcció lingüística: Gerard Sugranyes

Composició: Ferriol Macip i Bonet

Dipòsit legal: B-27362-1982

La revista i l'entitat editora no comparteixen necessàriament les opinions que expressen els articles signats.

Tots els articles estan subjectes a llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>). Està permès de reproduir-los i distribuir-los, sempre que es faci sense afany de lucre i se'n reconegui explícitament els autors, i l'Associació Catalana d'Esperanto com a editora.

Imprès a: Recordgraf, C/ Mandoni, 08004 Barcelona

Foto de portada: Jeff Nickel

KATALUNA ESPERANTISTO*

* LLENGUA INTERNACIONAL I DRETS LINGÜÍSTICS

NÚM 357 (123) · GENER-JUNY 2011

Rubén Fernández Asensio

▶ **Viatge als límits de la ment:
Sapir 80 anys després 3**

Edward Sapir

▶ **La funció d'una llengua
auxiliar internacional 11**

José Antonio del Barrio

▶ **Entre educació obrera
i alternativa cultural.
Per què els treballadors
van aprendre esperanto
a Espanya al principi del segle xx..... 17**

Collecció Delfí Dalmau, quaderns de llengua i drets lingüístics

- István Ertl, François Lo Jacomo:
L'esperanto i el plurilingüisme del futur. Conversa amb Umberto Eco
- François Lo Jacomo, Detlev Blanke:
Sobre algunes qüestions d'interlingüística. Entrevista amb André Martinet
- Robert Philipson:
Llengües internacionals i drets humans internacionals
- Hèctor Alòs, Michele Gazzola, Albert Gorrell:
Esperanto i drets lingüístics. Recull d'articles 2005-2008 (Pròleg de Jordi Solé i Camardons)

1 quadern 3,00 €; la collecció sencera 10,00 €.

Trobeu-los a la llibreria Alibri de Barcelona o a info@esperanto.cat

VIATGE ALS LÍMITS DE LA MENT: SAPIR 80 ANYS DESPRÉS

Rubén Fernández Asensio*

Ara que la nova ortodòxia acadèmica és l'ecolingüística, l'esperantisme l'ha adoptada alegrement per a subvenir als seus propis objectius, sovint sense meditar si la teoria en qüestió pot realment encabir-lo. Tendim a oblidar el caràcter profundament pràctic dels primers esperantistes, que mostraven poca apreciació per la diversitat lingüística i certament no hi veien cap valor intrínsec. D'altra banda, des dels seus orígens l'esperantisme també ha buscat aliats i padrins en el camp de la lingüística professional per a reforçar la seva proposta amb l'argument d'autoritat, bo i escandalitzant-se tanmateix quan aquests padrins, fent gala del mateix egoisme amb què saquegem les seves teories, ens traïen a base d'exigir reformes o donar suport a projectes rivals. Per a evitar malentesos i decepcions, és recomanable de fer una ullada a la perspectiva d'un lingüista que va associar la seva carrera a la recerca

d'una llengua internacional i que, a més, ha estat associat sense gaire fonament amb el principi de relativisme lingüístic que es troba a l'arrel de l'ecolingüística moderna. Així, de retruc, podrem també comprendre la història de les idees que hem manllevat per a avançar la nostra causa, veurem com són armes de doble tall, i entendrem per què de vegades se'ns giren en contra.

Edward Sapir (Lauenburg, Alemanya 1884 – New Haven, EUA 1939) és amb Leonard Bloomfield el representant més conspicu de la lingüística nord-americana de la primera meitat del segle XX. Creador del concepte de *linguistic patterns* antecessor del de fonema, la seva classificació de les llengües indígenes d'Amèrica del Nord és avui la predominant. Com a corollari del seu treball de camp amb aquestes llengües, al final de la seva vida va produir també una obra considerable

Edward Sapir és amb Leonard Bloomfield el representant més conspicu de la lingüística nord-americana de la primera meitat del segle xx

* Llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona. Màster en Estudis en Segones Llengües per la Universitat de Hawaii

RESUM

L'anomenada hipòtesi Sapir-Whorf sobre la interdependència entre llengua, cultura i pensament, a més de tenir una certa incompatibilitat històrica i filosòfica amb el moviment per una llengua internacional neutral, mai no va ser formulada pel mateix Edward Sapir, el qual tanmateix va ser molt actiu en aquest moviment. Tot i que mai el va poder realitzar, el seu projecte interlingüístic resulta d'un gran interès i modernitat, ja que intenta superar el marc occidental, capgirar els criteris de perfecció lingüística i revalua característiques pretesament negatives com l'ambigüitat i la simplicitat, bo i anticipant controvèrsies posteriors dins de la comunitat esperantista. Alguns d'aquests valors van ser posats en pràctica en el projecte contemporani de l'anglès bàsic de Charles K. Ogden, amb qui Sapir va mantenir un diàleg intel·lectual constant. Finalment, l'obra de Sapir i el seu debat amb Ogden contenen intuïcions encara valuoses sobre els obstacles psicosocials en la difusió d'una llengua internacional construïda.

RESUMO

La tiel nomata hipotezo de Sapir-Whorf pri la interdependenco inter lingvo, kulturo kaj pensado, krom esti iagrade historie kaj filozofie neakordigebla kun la movado por la internacia neŭtrala lingvo, neniam estis formulita de Edward Sapir mem, kiu tre aktive agis en tiu movado. Kvankam neniam li povis ĝin efektiviĝi, lia interlingva projekto evidentiĝas tre interesa kaj moderna, ĉar ĝi klopodas superi la okcidentan lingvoframon, renversas la kriteriojn de lingva perfekteco kaj revalorigas trajtojn konsideritajn negativaj, kiel la dusensecon kaj la simplecon. Per tio li devancis postajn polemikojn en la esperantokomunumo. Kelkajn el tiuj valoroj realigis la samtempa projekto de baza angla fare de Charles K. Ogden, kun kiu Sapir senĉese intelektis dialogis. Fine, la verko de Sapir kaj lia debato kun Ogden enhavis ankoraŭ hodiaŭ valorajn intuiciojn pri la psikosociaj obstakloj de la disvastigo de internacia planlingvo.

en l'especialitat de l'antropologia cultural. Potser per això, el seu nom ha quedat lligat a la mal anomenada *hipòtesi Sapir-Whorf*, tot i que no la devem sinó al seu deixeble Benjamin Whorf. De fet, tot i escriure que “no hi ha dues llengües prou semblants perquè representin la mateixa realitat social” i que “els mons en què viuen diferents realitats socials són incommensurables, no pas el mateix món amb etiquetes diferents” (Sapir 1929), Sapir no va establir cap lligam lògic entre aquestes dues proposicions, i també va remarcar que la cultura d'una societat pot canviar molt més ràpidament que no les estructures del seu idioma, cosa que nega la connexió entre canvi cultural i canvi lingüístic. Pel que fa al vocabulari, Sapir hi veia un element perifèric i accessori de l'idioma tot i ser el principal reservori de cultura, atès que totes les llengües tenen mitjans per a enriquir-lo si cal, i alertava contra l'error de confondre una llengua amb el seu diccionari. Des d'aquest punt de vista, per tant, exemples famosos com la varietat de termes esquimals per a la neu serien força intranscendents. La seva conclusió era ferma: “No puc creure que la cultura i la llengua estiguin causalment relacionades en cap sentit real” (Sapir 1989 [1921]: 205).

Cal remarcar aquí que la seva negativa s'aplica a tots dos sentits de la relació llengua-cultura. La interpretació més antiga i popular imagina que el tarannà d'un poble n'afaiçona l'idioma i li confereix certes qualitats pràctiques o estètiques; això s'implica quan es diu que la manera que tenim els catalans del Principat de donar l'hora (“un quart de dues” en comptes de “la una i quart”) mostra que som un poble previsor que es preocupa pel futur. Contra aquest determinisme que fa de la llengua una expressió directa i transparent de la cultura, un lingüista estructural com Sapir, en canvi, remarcaria que els signes lingüístics són arbitraris i per tant varien de manera arbitrària: si podem descriure un fenomen com el temps de dues maneres diferents, triar-ne una o l'altra és fet i fet irrellevant. Ara bé, a banda d'aquesta concepció n'hi ha una altra de més minoritària i moderna, l'associada a Sapir i Whorf, que inverteix els termes de la relació i conjectura quins efectes psicològics té l'aprenentatge i l'ús d'unes estructures lingüístiques particulars sobre la classificació de la realitat i, de retruc, sobre els comportaments socioculturals. Aquesta perspectiva té implicacions filosòfiques extremadament interessants ja que qüestiona el mateix concepte de “realitat”,

però per la mateixa raó és aliena a la lingüística i no admet cap validació empírica: és simplement un axioma alternatiu als de les ciències positivistes, basades sobre categories lògiques que es pretenen universals però que les llengües indoeuropees reflecteixen amb sospitosa transparència.

Ara veiem ben clar per què a aquest paradigma li escau el nom de *relativisme lingüístic*. Sapir, però, no el va formular mai, i en canvi va adoptar una posició sòlidament realista. Cal entendre, però, el valor estratègic d'aquesta posició atès el vincle íntim i originari entre relativisme lingüístic i imperialisme. En efecte, el primer proponent de la idea que la llengua és “l'òrgan de l'ésser interior” i pot condicionar el pensament va ser Wilhelm von Humboldt: “Cada idioma traça al voltant del poble al qual pertany un cercle del qual hom no pot sortir si no és entrant en el cercle d'un altre” (Humboldt 1990 [1836]: 9). Només amb aquesta frase, podríem pensar que Humboldt va prefigurar les idees de Whorf bo i evitant millor tot determinisme, ja que veia en l'aprenentatge d'altres idiomes la manera d'escapar-ne. Tanmateix, en crear els termes *flexional*, *aïllant* i *aglutinant* per a comparar les morfologies lingüístiques, també va posar les llengües flexionals europees al pinacle de l'evolució humana i va titllar les altres de primitives o degenerades: no tots els idiomes eren igualment aptes com a instruments de l'esperit. L'universalisme de Humboldt és doncs una forma d'imperialisme, ja que implica que només els parlants de llengües no europees es beneficiaran de l'accés a altres idiomes. En aquest sentit, Sapir trencava taxativament amb aquesta tradició que interpretava diferències lingüístiques com a desigualtats mentals, bo i deixant clar que “quan es tracta de la forma lingüística, Plató passeja amb el porcator macedoni i Confuci amb el caçador de cranis d'Assam” (Sapir 1989 [1921]: 206).

Sempre cal tenir en compte el context històric d'aquestes teories. Mentre que Sapir refusa posar la lingüística al servei de la història, les idees de Humboldt són, en canvi, un intent d'explicar la irrefrenable expansió colonial europea fonamentant-la en el llenguatge més que no la raça. És tan sols ara quan no estem segurs que l'aventura d'Occident no estigui abocada a un holocaust nuclear o un cataclisme ecològic que es fa difícil creure en la superioritat de la civilització europea. Ara, si llegim que el hawaià, per exemple, té dues sèries de possessius diferents se-

gons si la relació és interdependent o no, i que a termes com “terra” s'hi apliquen els interdependents, ja no hi veiem un índex d'irracionalitat sinó d'una saviesa oblidada¹. Així doncs molts intel·lectuals, i també molts esperantistes, han adoptat el relativisme lingüístic com a senyera, barrejat amb metàfores ecològiques, amb l'esperança de canviar l'apreciació de la diversitat lingüística bo i presentant-la com una riquesa essencial per a la supervivència del planeta. Paradoxalment, però, aquest relativisme amaga dins d'ell mateix una crítica essencial a la idea d'una llengua universal. No es tracta ja de debatre si la llengua internacional podria o hauria de ser més lògica, racional i filosòfica que les altres; el veritable problema és que qualsevol llengua auxiliar internacional, sigui nacional o construïda, si monopolitza els usos científics, continuarà promovent una visió del món particular en detriment de les altres, pel simple fet d'optar per unes estructures gramaticals determinades. D'aquí arrenquen la majoria de les crítiques recents a l'uropeïtat de l'esperanto, i els contraarguments dels esperantistes. A més a més, forçar l'analogia entre llengües i espècies biològiques només perpetua els prejudicis del Romanticisme que neguen la possibilitat mateixa de construir llengües. Això ho va indicar Sapir en una ponència que va adreçar al Segon Congrés Internacional de Lingüistes el 1931:

L'argument psicològic habitual sobre la falta de vitalitat d'una llengua internacional construïda no és altre que una figura retòrica. [...] Ens hauríem d'abstenir d'injectar en el debat sobre llengües internacionals qualsevol d'aquests conceptes romàntics de les llengües com a “organismes” que ja han fet tant de mal en l'estudi dels processos lingüístics. Som sobretot els lingüistes els que correm el perill de feticxitzar el nostre objecte d'estudi. (Sapir 1931a)

1 De fet aquest exemple és un cas típic de simplificació força barroera, ja que en hawaià frases com “la meva terra”, “la meva canoa” o “el meu cinturó” utilitzen els mateixos possessius pretesament “interdependents”. D'altra banda, encara que arribéssim a una descripció més satisfactòria d'aquestes categories morfosemàntiques, aquesta línia de raonament sempre corre el perill de suggerir que podem descobrir alguna qualitat inherent del concepte “taula”, per exemple, pel simple fet que tingui gènere femení en català.

SAPIR A LA RECERCA DE LA LLENGUA PERFECTA

En resum, la posició intel·lectual de Sapir, aliena tant a l'imperialisme humboldtià com al relativisme radical avui en voga, hauria de ser potencialment la més oberta a la idea d'una llengua construïda universal. I els fets ho van demostrar. El 1924, Sapir va conèixer Alice Vanderbilt Morris, fundadora i mecenes de l'Associació per a una Llengua Auxiliar Internacional (IALA). Podem parlar gairebé d'una "conversió" sobtada al nou ideal, ja que Sapir de seguida va esdevenir el membre més actiu de la IALA. L'any següent va publicar un primer manifest cosignat per altres llumenes de la lingüística tan importants com Leonard Bloomfield i Franz Boas, en què confessava ser un nouvingut a la idea d'una llengua internacional. Amb la condescendència i la ingenuïtat típiques dels interlingüistes novells, Sapir feia recomanacions contradictòries com adoptar fidelment el lèxic llatí i alhora limitar el sistema vocàlic a tres fonemes. D'altra banda, Sapir va ser potser el primer crític de l'esperanto que va adoptar com a model explícit llengües no indoeuropees:

El sotasignat està especialment impressionat per la innecessària adhesió a les irrelevàncies i elegàncies de les nostres llengües occidentals i es pregunta per què un idioma com el xinès, que ha produït una literatura poètica i filosòfica de la més alta subtileza, pot prescindir de casos, modes, temps verbals i afixos derivacionals mentre que una llengua internacional com l'esperanto, que se suposa un mitjà de comunicació simple i elaborat amb molta cura, es rabeja en tota mena de luxes lingüístics. (Sapir 1925)

A més a més, segons Sapir el cas del chinook wawa² demostrava que un pidgin molt analític i perfectament funcional podia originar-se a partir del contacte entre llengües altament sintètiques. Una raó addicional seria que una llengua mitjancera analítica fa més servei als intèrprets i traductors, ja que despulla el significat essencial de l'original sense caure en

FRIENDS OF THE EEL RIVER

Segons Sapir el cas del chinook wawa demostrava que un pidgin molt analític i perfectament funcional podia originar-se a partir del contacte entre llengües altament sintètiques

el parany de la traducció paraula per paraula. Per això, mentre que l'esperanto i altres llengües construïdes havien explotat la derivació per a ampliar el vocabulari a partir d'un nombre limitat d'arrels, Sapir recomanava formes com "fleca-home" i "fred-temps" en comptes de "flequer" i "hivern"³ a fi d'estalviar-se-la completament. Hom podria replicar que en esperanto tots els afixos són també mots independents i per tant pràcticament no hi ha derivació sinó composició, però cal recordar que per a Sapir la derivació és un procés tant psicològic com formal, lligat a l'exigència que la formació de paraules defineixi els seus termes més que no evocar idees inanalitzables: per exemple, tant se val que en esperanto sufixos com *-isto* es puguin utilitzar com a paraules independents si després hi ha esperantistes que no accepten que un *terkulturisto* es pugui dedicar també a la ramaderia i consideren necessari el neologisme *agrikulturisto*.⁴ D'altra banda, el seu model analític era molt més revolucionari que no limitar-se a expressar tots els conceptes mitjançant paraules

Sapir va ser el primer crític de l'esperanto que va adoptar com a model explícit llengües no indoeuropees

2 Pidgin o llengua de contacte originada a la desembocadura del riu Colúmbia de la costa oest nord-americana. S'estengué com a llengua franca pels actuals estats d'Oregon, Washington (EUA) i Colúmbia Britànica (Canadà) en els tractes entre indígenes i immigrants europeus, hawaïans i asiàtics fins al començament del segle XX. Tot i estar basada sobretot en les llengües indígenes, se'n diferenciava clarament i no s'ha de confondre amb la llengua pròpia del poble Chinook.

3 "baker-man" i "cold-time" a l'original.

4 És ben interessant que precisament aquest concepte (*farmer-terkulturisto-agricultor*) el triïn tant Sapir per a exemplificar la derivació (1989 [1921]: 80-81; 2008 [1925]: 255-256) com Piron (1989: 57-61) a fi de criticar la pedanteria dels neologismes en esperanto.

aïllades o amb l'ordre sintàctic: més aviat es tractava de fer l'expressió d'aquests conceptes totalment opcional. Per a argumentar-ho, Sapir va fer menció explícita de l'esperanto:

Complexitats com els tres temps de l'esperanto amb les seves vocals i participis afixats són ben injustificades, no afegeixen res a la claredat del pensament, provoquen pedanteria en l'expressió, i incrementen molt la dificultat d'aprendre l'idioma. (Sapir 2008 [1925]: 254)

Tot i estar-hi en desacord, cap esperantista que recordi la controvèrsia “ata-ita” no deixarà de veure a què es refereix aquesta crítica. Un cas semblant més recent és, aplicat al gènere en comptes de l'aspecte, el debat sobre el “riisme”. Per la seva banda, els esperantistes també han fet aquesta acusació de prolixitat a altres llengües construïdes, com en el cas de la derivació lèxica de l'ido. Nogensmenys, el silenci respecte a l'acusatiu és ben simptomàtic de l'orientació extraeuropea de Sapir, el qual no es limitava a blasmar aquells trets de l'esperanto que s'apartessin de les llengües europees occidentals modernes, ben altrament: es tractava d'un canvi molt més profund i radical de paradigma, que afectava categories com gènere, nombre i temps, bo i capgirant tot allò que normalment s'havia considerat virtut o defecte en un idioma, i especialment en un candidat a llengua internacional. Pocs anys abans, Otto Jespersen, el seu col·lega a la IALA, havia invertit el sentit de la famosa paràbola sobre els diversos termes per a “neu” en esquimal comentant que els aborígens de Tasmània mancaven d'un terme per a “arbre” tot i tenir noms per a cada espècie; segons Jespersen, el desenvolupament d'un idioma s'amidaria pel nombre de termes abstractes i generals que té, mentre que “a l'home primitiu els arbres no li deixaven veure el bosc” (Jespersen 2008 [1922]: 429–30). Ara, en canvi, Sapir posava en dubte la necessitat de derivats abstractes i suggeria la frase “savi vell fer fred jove” com a equivalent de “la saviesa de l'ancianitat tempera la joventut”. Més que no preconitzar un simple recurs al context, Sapir remarcava que en molts casos l'ambigüitat és un avantatge, que sovint l'idioma ens obliga a ser massa precisos, i que la vaguetat i generalitat tan preuada en el cas dels noms abstractes s'hauria d'estendre a la morfosintaxi, per tal de crear frases abstractes com “persona qui saber tal fer” en comptes de “qualsevol persona o persones que tingui o

tinguin coneixement o hagi o hagin tingut coneixement de tal fet o tals fets”. Com que el grau d'especificació només depèn de la intenció del parlant, la nova llengua hauria de deixar l'aplicació de les categories gramaticals a l'arbitri individual:

Hauria de tenir una flexibilitat estructural considerable, de manera que cap parlant no malmeti massa la seva intel·ligibilitat si la desvia involuntàriament cap a estructures que li són familiars en el seu idioma. Hi hauria d'haver la possibilitat d'alternar l'expressió, com ara l'opció de fer servir o no elements que indiquin certs conceptes com el nombre i el temps. (Sapir 2008 [1925]: 252–253)

Un projecte tan innovador i revolucionari exigia unes bases molt rigoroses. A més de fixar la sintaxi d'una manera unívoca, calia catalogar tots els usos de categories gramaticals per a esbrinar amb certesa quan se'n podia prescindir sense provocar ambigüitats involuntàries, amb l'objectiu de codificar l'ús de les preposicions i conjuncions de la llengua futura; en certa manera, es tractava de sistematitzar els principis gramaticals de “necessitat i suficiència” amb què René de Saussure havia liquidat la controvèrsia idista, i estendre'ls del nivell de la formació de paraules al de la morfosintaxi. Un mètode empíric per a acomplir aquesta tasca hauria estat l'estudi comparatiu de llengües no europees en general i de tipus aïllant en particular, tal com Joseph Greenberg faria anys més tard en la seva recerca d'universals morfosintàctics. Tanmateix, sembla que l'opinió majoritària a la IALA afavoria la comparació d'idiomes europeus, una restricció que es veu clarament en l'ambiciós projecte col·lectiu de recerca que l'associació va fer públic el 1931 al Segon Congrés Internacional de Lingüistes (Sapir 1931b); a més a més, comparar la semàntica de diverses llengües aïllants requeria un bon corpus lingüístic o un domini profund de què Sapir segurament mancava. L'alternativa que li quedava era, tal com deia la mateixa declaració de la IALA, “un estudi més filosòfic”: investigar per via logicodeductiva l'expressió de categories gramaticals en anglès, la llengua europea més analítica; i en efecte, durant la resta de la seva carrera i amb el suport financer d'Alice Morris, Sapir va publicar estudis semàntics de conceptes com el nombre o la direcció que, malgrat els seus encerts, van ser ignorats olímpicament per la comunitat científica, sens dubte poc disposada a prendre's seriosament res

que tingués a veure amb la quimera d'una llengua universal. Amb la mort de Sapir, la tendència a calcar les llengües europees va predominar dins de la IALA, que va acabar publicant la més occidental de les llengües construïdes: interllingua.

OGDEN I L'ANGLÈS BÀSIC: LA BELLESA DEL PENSAMENT NU

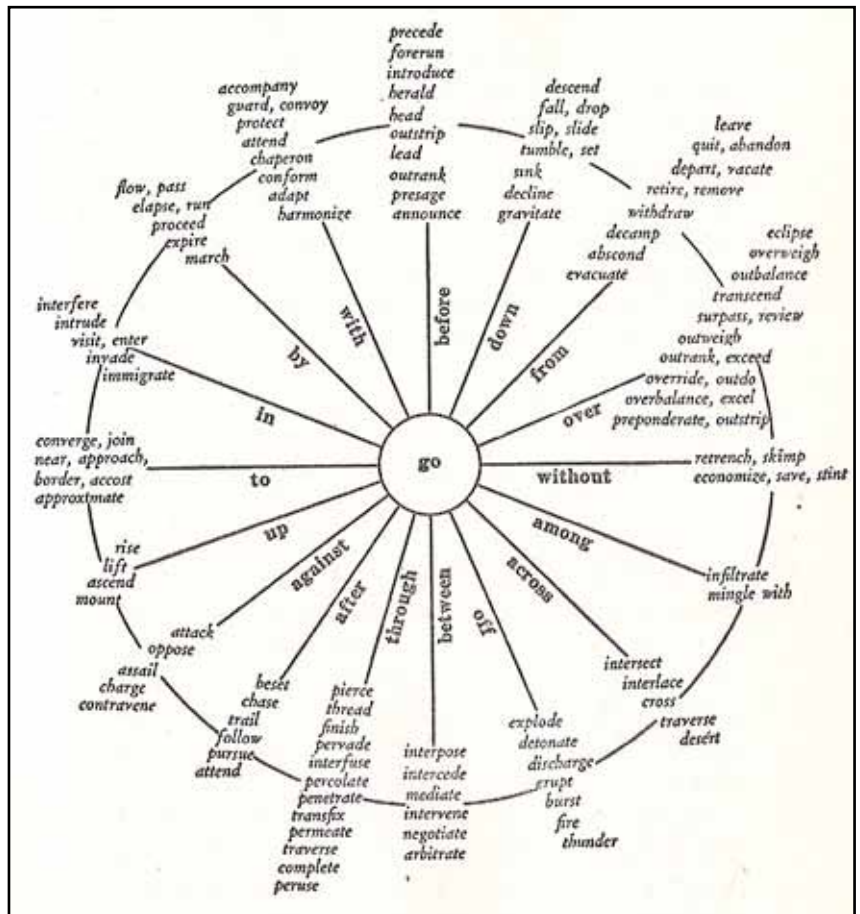
Un judici precipitat de Sapir fàcilment el titllaria de somiatruïtes. Sens dubte, les seves crides a construir una llengua superior a les altres que els fes de “pedra de toc lògica” i mitjà de traducció a més d’“ajudar al pensament clar” no sonen només escabellades, ans també anacròniques; inevitablement, evoquen el secular fantasma de la llengua matematicofilosòfica perfecta, debades perseguit per tantes llengües construïdes a priori. Hi ha també una contradicció entre la seva opinió contra la identitat llengua-cultura i la proclama que “cap llengua nacional s'adiu en veritat amb l'esperit creatiu i analític dels temps moderns”⁵. Ara bé, si acceptem que les cultures nacionals estan codificades en el vocabulari més que no la gramàtica, la incoherència s'esvaeix. De fet, Sapir opta decididament per reduir el repertori d'arrels lèxiques a un mínim, cosa que revela la forta influència que sobre ell va exercir el polígraf britànic Charles K. Ogden. Sapir va llegir i ressenyar l'obra més notòria d'Ogden, un tractat sobre filosofia del llenguatge (Ogden i Richards: 1923), amb termes molt elogiosos i lapidaris: “D'entre totes les màquines insidioses, les paraules són les més traïdorenques. [...] Enganyen en la mateixa mesura que ajuden” (Sapir 1923). L'acord entre aquests dos lingüistes és encara més evident si recordem que Ogden va crear l'anglès bàsic, amb el qual va demostrar la possibilitat de limitar l'inacabable vocabulari anglès a un nucli de 850 paraules, que sense cap alteració gramatical bastava per a expressar tot tipus de temes amb l'ajut de vocabularis d'especialitat addicionals estrictament controlats. El britànic va assolir aquesta reducció gràcies a l'ús sistemàtic de *phrasal verbs* [“verbs frasals”], i insistia que el caràcter analític de l'anglès li conferia un avantatge decisiu per a esdevenir la llengua internacional. Com Sapir, Ogden també defensava el valor educatiu de reduir el vocabulari per a expressar-se amb claredat:

5 Vegeu el text traduït tot seguit, *passim*.

Aquest grau d'organització no hauria estat possible en cap altre idioma, i en certa manera l'estructura de l'anglès bàsic no és pas lluny de la que la ciència mateix ha buscat llargament com a instrument del pensament. [...] Ens dona per fi l'oportunitat d'alliberar-nos de l'estrany poder que les paraules han tingut sobre nosaltres des de l'origen dels temps; una oportunitat d'explicar-nos com les nostres idees esdevenen comportaments fixos abans d'adonar-nos de què ens obliguen a dir la història i la societat. (Ogden 1930: II cap. 4)

Ogden va donar força proves que a nivell estrictament lingüístic (per bé que no pas social) el seu projecte era factible, cosa que de retruc vàlida també el de Sapir, si més no en l'aspecte lèxic. Fins i tot textos altament retòrics com els discursos d'Abraham Lincoln i Winston Churchill o la Bíblia completa van ser "traduïts" a l'anglès bàsic, i dona testimoni de l'encert de la seva tria lèxica el fet que encara avui sigui la base, amb algunes addicions, de l'"anglès especial" emprat des del 1959 pel servei de notícies del govern nord-americà Voice of America. A més, des dels anys setanta les indústries aeroespacials han desenvolupat versions controlades de la llengua anglesa que han rebut sanció governamental i que han redescobert els principis establerts per Ogden, si és que no s'hi van inspirar de bon començament. Més recentment ha aparegut també tota una versió de Viquipèdia escrita en anglès simple, que segueix explícitament la llengua d'Ogden. Vista a la llum de l'anglès bàsic, emergeix una imatge més clara de la llengua lògica imaginada per Sapir, una imatge força intrigant. Podríem veure-la com un experiment adreçat a provar o refutar la hipòtesi que ell no va arribar a formular, però que porta el seu nom: la hipòtesi Sapir-Whorf. Si una llengua nova es mostrava capaç d'alliberar la ment humana dels hàbits dictats per les llengües nacionals, es demostraria la possibilitat d'un pensament lògic universal i la formulació més determinista de la hipòtesi quedaria refutada. És fàcil copsar-hi, doncs, certa afinitat d'objectius amb el Loglan iniciat per James C. Brown el 1960, tot i que no sabem si els resultats haurien estat semblants. Una diferència fonamental és que Sapir no seguia el model matemàtic de la lògica formal sinó el d'un tipus particular de llengües humanes.

Potser tot això sona massa a ciència ficció? No ho semblarà tant si observem quina mena d'obstacles preveia Sapir, el qual aparentment no va dubtar en cap moment que una tal expressió fos possible. Per a ell el problema era un altre: "Una llengua altament analítica, construïda a la manera del xinès,

Ogden va crear l'anglès bàsic, amb el qual va demostrar la possibilitat de limitar l'inacabable vocabulari anglès a un nucli de 850 paraules

durant un temps probablement haurà de fer front a una oposició inconscient i emocional per ser «ridícula» o «massa infantil» (Sapir 2008 [1925]: 261). És ben evident que la seva decisió d'utilitzar exclusivament arrels llatines només tenia l'objectiu de contrarestar aquesta resistència psicològica, ja que critica l'heterogeneïtat del vocabulari de l'esperanto ben bé per la mateixa raó: "Hi ha una certa incongruència resultant que afecta alguns d'una manera més desagradable que uns altres, i sens dubte aquesta característica ha impedit en bona part que l'esperanto es difongués amb tanta rapidesa com deuria" (Sapir 2008 [1925]: 258). Una estratègia semblant per a superar aquesta oposició és declarar que la llengua projectada no necessita una forma rica i complexa perquè no està destinada als usos literaris ni col·loquials: "Una gran part del nostre vocabulari està dedicada a les emocions més que no als significats i no té aplicació científica, comercial o pràctica de cap mena" (Sapir 2008 [1925]: 258). Tanmateix, les valoracions que Sapir va expressar en altres moments sobre el potencial literari de les llengües aïllants revela que ell no hi creia, en

Podríem conjecturar que l'oficialització serà l'únic "sostre de vidre" que aturarà l'expansió de l'anglès, cosa que no vol dir que l'arribi a atènyer mai, ni que en la situació actual no sigui ja prou opressor i perillós per a la diversitat lingüística

aquesta restricció d'ús: "Jo crec que qual-sevol poeta anglès d'avui dia estaria agraït per la concisió que un poetastre xinès assolix sense esforç" (Sapir 1989 [1921]: 213). Queda clar doncs que la resistència psicològica a estructures analítiques no és sinó d'ordre estètic, i els esperantistes la podem reconèixer com a tal després que Claude Piron (1989) la denunciés dins de la tradició esperantista. En efecte, durant un segle la literatura en esperanto s'ha debatut entre la tendència a "enriquir" l'idioma amb manlleus de llengües europees que arriben a substituir termes comuns amb neologismes (com ara *malmulta per poka*) i de l'altra banda la tendència contrària a utilitzar només arrels del *Fundamento* per a la creació de paraules noves. La resistència inesperada i tenaç amb què l'anglès bàsic va topar malgrat el seu potencial és un cas semblant i un exemple especialment significatiu, ja que la riquesa de vocabulari és encara el criteri més habitual a l'hora de jerarquitzar llengües, i també el més invocat per tal de justificar la "superioritat" de l'anglès com a llengua internacional. Aquests dos casos històrics ens poden ajudar a canviar les ulleres que ens fan veure certs idiomes com a "primitius" i, retrospectivament, refuten tot determinisme en el lligam entre llengua i pensament. Més enllà del seu interès com a curiositat històrica, és aquí on rau el valor actual de les especulacions interlingüístiques de Sapir; el seu projecte de llengua sense idiotismes, despullada dels costums marcats per la història, convida a retornar als orígens del llenguatge i al seu poder creador essencial, a un món on cada concepte ens obliga a analitzar-lo abans d'improvisar-ne la forma. Sapir ens fa veure que tota llengua, no només l'esperanto o l'anglès bàsic, és potencialment il·limitada i pot crear una expressió suficient per a tot concepte que sigui realment necessari i no pas un mer hàbit verbal. Que els circumloquis requerits per a això de vegades sonin maldestres i "bàrbars" és una limitació purament estètica que no invalida aquesta capacitat essencial. Una llengua perfecta, per tant, a banda d'explotar aquesta capacitat, només hauria de dotar-se de l'economia i concisió necessàries per a satisfer no el rigor de la lògica formal, ni les irracionalitats d'un idioma particular, sinó uns criteris estètics prou generals. Així es revela que la qüestió de la llengua internacional no és un reptu científic tant com artístic, i s'encavalla doncs amb el problema d'una estètica realment universal, ja que potser l'"esperit analític dels temps moderns" es limita a generalitzar l'axioma anglosaxó *time is money*.

SOCIOLOGIA I PSICOLOGIA D'UNA LLENGUA INTERNACIONAL

Per acabar, hi ha un altre aspecte del pensament sapirià que es revela molt actual. En aquesta època anterior al naixement de la sociolingüística, tots els lingüistes que es deixaren seduir per la construcció de llengües internacionals sobrevaloraven els factors lingüístics i perdien de vista els socials, cosa que va remarcar Zamenhof mateix tot referint-se als idistes: "Hom ha oblidat que l'afer d'una llengua internacional encara es troba en l'estadi de divulgació" (Zamenhof 1908). En canvi, Sapir sabia veure-hi fora dels estrets cercles escolàstics i com comunicar-se amb el públic general; n'és un bon exemple l'article següent, que, amb pocs canvis, va publicar simultàniament el 1931 en una revista acadèmica i una de més popular (Sapir 1931c). Des de la nostra perspectiva d'ara, el més interessant és la lucidesa amb què ja veia com la batalla per l'estatus de llengua internacional s'estava reduint a un duel sord entre l'anglès per una banda i una llengua construïda per l'altra. Resulta prou notable que fa vuitanta anys, encara en l'època daurada de les llengües construïdes i de les rivalitats imperials, hom ja pogués fer un diagnòstic tan actual, cosa que atorga encara més interès a la seva anàlisi dels verbs anglesos. En efecte, qui no ha sentit panegírics de la simplicitat, flexibilitat i creativitat de l'anglès, que, segons els seus apologetes, seria una de les causes de la seva hegemonia internacional? Sapir desemmascara amb tot luxe de detalls el vesper d'irregularitats idiosincràtiques que s'amaga sota recursos com la verbalització de substantius o els verbs frasals; la seva anàlisi suggereix que el caràcter composicional d'aquestes frases manca de tota lògica i és per tant irrellevant a l'hora d'entendre'n el significat o crear-ne de noves: només en facilita la crua memorització. Aquí hi ha una crítica directa a l'anglès bàsic, que explotava els verbs frasals per a reduir a una dotzena la seva llista de verbs.

La posició de Sapir, tanmateix, entranya algunes ambigüitats. Si d'una banda des-tapa les irracionalitats dels idiomes nacionals i insinua que els avantatges estructurals de les llengües construïdes podrien acabar essent determinants, de l'altra atribueix la difusió de les llengües a "determinants polítics, econòmics i socials de natura fosca i impersonal". De fet, la seva innovadora tria d'un model gramatical

aïllant es basa no sols en raons lingüístiques (el cas model del chinook wawa i altres pidgins) sinó també en una previsió extralingüística: el futur ascens de la Xina. Podem contrastar la seva visió amb la confiança en el futur de l'anglès a l'Àsia que professava Ogden per les mateixes dates:

Fa vint o trenta anys, era possible con-fegir una llengua basada en arrels europees amb la creença que un dia esdevindria internacional; però ara que l'Est està despert del tot, i al davant mateix del nostre panorama polític, aquesta idea és una insensatesa. (Ogden 1930: II cap. 2)

Deixant de banda la contradicció de criticar l'europeïtat de l'esperanto per a promoure l'anglès, amb la perspectiva de vuitanta anys passats, podríem discutir si la història ha donat la raó a Ogden o si l'Àsia encara ha d'assolir el nivell de desenvolupament imaginat per Sapir: el fet és, però, que no s'ha establert cap teoria que permeti definir aquest nivell lliard en què els canvis macroeconòmics acumulats, iniciats segons Ogden abans del 1930 i no tan revolucionaris com tendim a imaginar, conduiran a l'abandonament de l'anglès; per tant, res no impedeix de conjeturar l'efecte contrari: un ús encara més intensiu de l'anglès, igual que ha passat amb el procés d'unificació europea. Res no impedeix de concloure que ni l'estructura interna d'una llengua ni les relacions materials de poder entre les societats que l'utilitzen no són suficients per a explicar-ne la difusió; s'hi afegeixen altres factors d'ordre psicosocial, i és en aquest respecte que no podem perdre de vista una intuïció extraordinàriament penetrant de Sapir: en la percepció d'un idioma forà "és la idea o la il·lusió de llibertat, i no pas la seva realitat, allò que compta". Hi podríem afegir una astuta paradoxa que Ogden va aduir en una paròdica resposta a Sapir: "Només es pot acceptar lliurement allò que en certa manera és econòmicament necessari" (Ogden 1931); en efecte, sembla difícil veure-hi cap imposició quan hom adopta una cosa per raons purament egoïstes. Vet aquí dos fets psicològics incontrovertibles que ens ajuden a entendre per què, a desgrat de totes les denúncies objectives que se n'han fet, l'anglès no sols no ha decaigut amb l'imperi britànic sinó que s'ha estès més que en aquells temps. L'anglès prospera més que mai en aquesta terra de ningú que enlloc no té escrit en lletres de motllo cap obligació formal d'aprendre'l i, de fet, és només quan hom prova de do-

nar-li un estatus oficial, com suara ha passat a Corea del Sud (Song 2011) i a Malàisia, que topa amb una oposició aferrissada. Podríem conjecturar doncs que l'oficialització serà l'únic "sostre de vidre" que aturarà l'expansió de l'anglès, cosa que no vol dir que l'arribi a atènyer mai, ni que en la situació actual no sigui ja prou opressor i perillós per a la diversitat lingüística. Aquestes són possibilitats que els esperantistes, malgrat les nostres fantasies d'organitzacions internacionals fent l'esperanto oficial, no podem deixar de tenir en compte, si no volem que s'acompleixi la maliciosa predicció d'Ogden: "Cada cop més, els regals no sollicitats d'interlingüistes constructius seran rebuts probablement amb ressentiment inconscient" (Ogden 1931). Poc es devia imaginar que, irònicament, el seu adorat axioma; en efecte, després que el govern conservador de Winston Churchill li donés suport oficial l'escriptor George Orwell, tot i haver-lo usat com a locutor de la BBC, el va parodiar sota la forma de "Newspeak", una llengua de diccionaris minvants creada per al control totalitari de la ment. Qui sap, tal vegada hauríem de pressionar més aviat perquè la Unió Europea decreti l'anglès llengua única oficial i obligatòria...

BIBLIOGRAFIA

Sapir, Edward (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. (Versió catalana: *El llenguatge*; Editorial Empúries, 1989).

— (1923). "An Approach to Symbolism". *The Freeman* 7, p. 572–573. (Reeditat dins: Sapir 2008: 163).

— (1925). "Memorandum on the Problem of an International Auxiliary Language". *The Romanic Review* 16, p. 244–256. (Reeditat dins: Sapir 2008: 251–263).

— (1929). "The Status of Linguistics as a Science". *Language* 5, p. 207–214. (Reeditat dins: Sapir 2008: 219–226).

— (1931a). "The Case for a Constructed International Language". Dins: *Actes du deuxième Congrès International de Linguistes, Genève 25–29, août 1931*. (Reeditat dins: Sapir 2008: 284–286).

— (1931b). "Statement of the International Auxiliary Language Association made at the Second International Conference of Linguists". Dins: *Actes du deuxième Congrès International de Linguistes, Genève 25–29, août 1931*. (Reeditat dins: Sapir 2008: 288).

Fa vint o trenta anys, era possible confegir una llengua basada en arrels europees amb la creença que un dia esdevindria internacional; però ara que l'Est està despert del tot, i al davant mateix del nostre panorama polític, aquesta idea és una insensatesa. (Ogden 1930: II cap. 2)

— (1931c). "The Function of an International Auxiliary Language". *Psyche: An Annual of General and Linguistic Psychology* 11:4, p. 3–15. (També editat dins: H. Shenton, E. Sapir, O. Jespersen, *International Communication: A Symposium on the Language Problem*. K. Paul, Trench, Trübner & Co, p. 65–94, 1931. Reeditat dins: Sapir 2008: 264–275. Versió reduïda: "Wanted: A World Language". *The American Mercury* 22, p. 202–209, 1931. Reeditat dins: Sapir 2008: 275–283).

— (2008). *The Collected Works of Edward Sapir: vol. 1 (General Linguistics)*. Mouton de Gruyter.

Humboldt, Wilhelm von (1836). *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. (Versió castellana: *Sobre la diversidad de la estructura del lenguaje humano y su influencia sobre el desarrollo espiritual de la humanidad*. Anthropos Editorial, 1990).

Jespersen, Otto (1922). *Language: Its Nature, Development, and Origin*. (Reeditat per Ghose Press, 2008).

Ogden, C.K. (1930). *Basic English, a General Introduction with Rules and Grammar*.

— (1931). Debabelization, with a Survey of Contemporary Opinion on the Pro-

blem of a Universal Language. (Reeditat dins: Ogden, Richards et al. (1994, vol. 2: 236)).

— ; Richards, Ivor A. (1923). *The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism. Supplementary Essays by B. Malinowski and F.G. Crookshank*. (Reeditat dins: Ogden, Richards et al. (1994, vol. 3). Versió castellana: *El significado del significado: Una investigación acerca de la influencia del lenguaje sobre el pensamiento y la ciencia simbólica*. Paidós, 1954).

— ; Richards, Ivor A.; Russell, Bertran; Gordon, W. Terrence (1994). *C. K. Ogden and Linguistics*. Routledge.

Piron, Claude (1989). *La bona lingvo*. Pro Esperanto / Hungara Esperanto-Asocio.

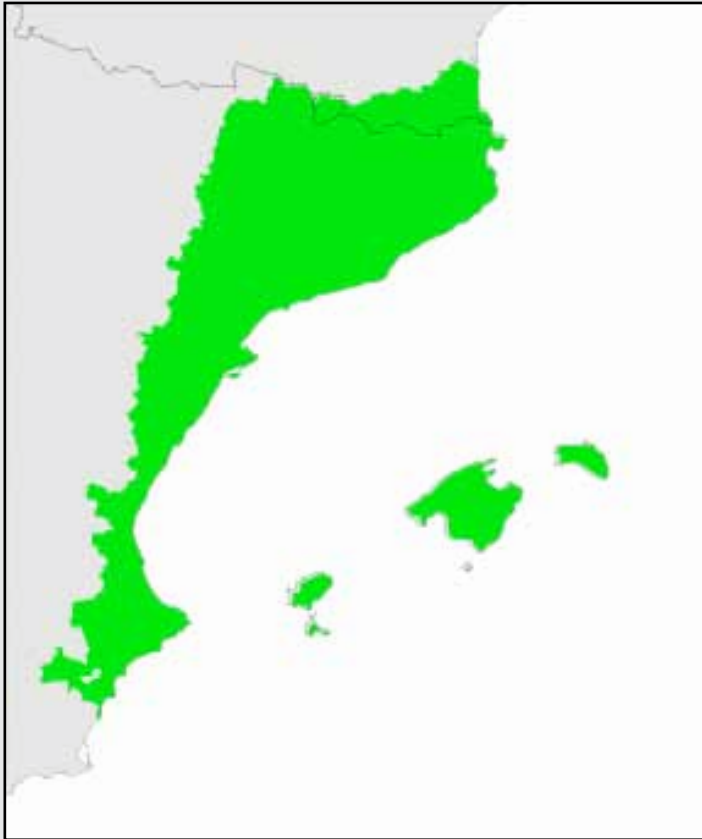
Song, Jae Jung (2011). "English as an Official Language in South Korea: Global English or Social Malady?". *Language Problems & Language Planning* 35:1, p. 35–55.

Zamenhof, L. Ludoviko (1908). "Cirkulera letero al ĉiuj esperantistoj". *Lingvo Internacia* 12, p. 73–77. (Reeditat dins: *Originala Verkaro*. Hirt & Sohn, 1929, p. 445). □

ESPERANTO*

CAT

*Associació Catalana d'Esperanto/Kataluna Esperanto-Asocio

L'Associació Catalana d'Esperanto aplega els esperantistes dels Països Catalans. Va ser fundada el 1980, com a continuadora de la Federació Esperantista Catalana d'abans de la guerra. És membre de la Federació d'Organitzacions Catalanes Internacionalment Reconegudes i la seva secció juvenil, la Joventut Catalana d'Esperanto, és membre de l'Organització Mundial de la Joventut Esperantista.

Les seves activitats bàsiques són donar a conèixer els problemes de desigualtat lingüística i l'esperanto a casa nostra, i facilitar l'aprenentatge i la pràctica de la llengua internacional. En aquest sentit ha editat un cert nombre de llibres i organitza regularment trobades, seminaris i congressos.

Els seus objectius són:

- a) Promoure en l'àmbit dels territoris de llengua catalana l'ús de la llengua pròpia i de l'esperanto, com a llengua auxiliar internacional neutral, com a la millor opció de democràcia lingüística, que garanteix els valors dels drets lingüístics, de la diversitat lingüística i del dret a la comunicació plena entre persones de llengües diferents
- b) Promoure la cultura catalana arreu del món i el coneixement d'altres cultures als territoris de llengua catalana per mitjà de l'esperanto

I els seus valors són:

- a) Els drets lingüístics, entesos com a complement indissoluble dels drets humans
 - b) La diversitat lingüística, entesa com a una part essencial de la diversitat cultural
 - c) El dret a la comunicació plena entre persones de llengües diferents, com a mitjà de superació dels prejudicis vers la cultura de la pau
-

LA FUNCIO D'UNA LLENGUA AUXILIAR INTERNACIONAL

Edward Sapir

Respecte a la conveniència teòrica d'una llengua auxiliar internacional no hi pot haver gaires discrepàncies. Pel que fa, però, a quins factors haurien de pesar més en la solució del problema hi ha lloc a tot desacord possible, i no és doncs sorprenent que els interlingüistes estiguin lluny d'haver assolit un consens complet ni quant al mètode ni quant al contingut. En la mesura que això concerneix els partidaris d'una llengua internacional "construïda", més aviat cal admirar-se per quant tenen de comú llurs propostes, en realitat, en vocabulari i en l'actitud general. Les diferències cabdals d'opinió no rauent tant entre una llengua construïda i una altra com entre la idea d'una llengua construïda i la d'una de nacional ja ben establerta, sigui en la seva forma tradicional i instituïda, sigui sota alguna forma simplificada. No és infreqüent de sentir a dir a aquells que en certa manera se situen fora d'aquesta qüestió que un sistema tan regular com l'esperanto és desitjable

en teoria, però que és fútil treballar-hi perquè l'anglès ja és *de facto* la llengua internacional dels temps moderns (i si no encara del tot, en el futur immediat), que l'anglès és prou regular i simple per satisfer tota necessitat pràctica, i que cal deixar la seva forma exacta com a llengua internacional sotmesa a factors històrics i psicològics que no ens han de preocupar anticipadament. Aquest punt de vista té una certa versemblança, però com moltes coses versemblants i lògiques en aparença, pot contenir malgrat tot bastantes fallàcies.

El propòsit d'aquest article és mirar d'esclarir la qüestió fonamental de què cal entendre i esperar d'una llengua auxiliar internacional i si els seus requisits explícits o tàcits els pot satisfer més una de construïda o una de nacional, incloent-hi alguna versió simplificada. Crec que gran part de la dificultat d'aquest tema rau en la manca de claredat sobre aquestes funcions.

El propòsit d'aquest article és mirar d'esclarir la qüestió fonamental de què cal entendre i esperar d'una llengua auxiliar internacional

Article original: "The Function of an International Auxiliary Language". *Psyche: An Annual of General and Linguistic Psychology* 11:4, p. 3-15.

Traducció de l'anglès i notes: Rubén Fernández Asensio

RESUM

Tot i que la necessitat pràctica d'una llengua internacional auxiliar és patent, hi ha desacord entre els partidaris d'adoptar una llengua construïda o una llengua nacional en la seva forma tradicional o simplificada. Per bé que la segona opció sembla més pràctica i realista, de fet topa amb dos obstacles: la resistència psicològica a un idioma estranger imposat, i un malentès respecte a les necessitats profundes que una tal llengua hauria de satisfer. En comptes de difondre les irracionalitats idiosincràtiques d'un idioma particular, la llengua internacional hauria de ser simple, regular, lògica, rica i creativa, per tal que faci el màxim de feina amb una mínima inversió d'esforç, a més de ser un ajut al pensament clar i una pedra de toc de traduccions. El seu avantatge psicològic seria també alliberar el pensament de restriccions tan formals com socials. Finalment, tindria el valor educatiu propedèutic d'ensinistrar la ment per a l'adquisició posterior de qualsevol altra llengua.

RESUMO

Kvankam la praktika bezono de internacia helplingvo estas evidenta, ekzistas malkonsento inter la partianoj adopti planlingvon aŭ nacian lingvon en ties ĉi tradicia formo aŭ simpligita. Kvankam la dua eblo ŝajnas pli praktika kaj realisma, ĝi fakte trafas du obstaklojn: la psikologian kontraŭstaron kontraŭ trudata fremda lingvo kaj miskomprenon pri la profundaj bezonoj, kiujn tia lingvo devus kontentigi. Anstataŭ ol disvastigi la idiosinkraziajn neraciaĵojn de difinita lingvo, la internacia lingvo devus esti simpla, regula, logika, riĉa kaj kreiva, tiel ke ĝi permesu kiel eble plej multajn eblojn kontraŭ eta laborinvesto. Krome ĝi devus helpi al klara pensado kaj agi kiel tuŝŝtono de tradukado. Ĝia psikologia avantaĝo estus ankaŭ liberigi la penson tiel de formalaj kiel de sociaj limigoj. Fine ĝi havus la propedeŭtikan valoron trejni la menson por posta lernado de iu ajn alia lingvo.

Hi ha dues consideracions, a la pràctica barrejades sovint, que planteja el concepte de llengua internacional. La primera és el problema purament pràctic de satisfer la necessitat creixent de comunicació internacional en el seu sentit més elemental. Una empresa, posem per cas, amb negocis en molts països diversos, es veu obligada a gastar una enorme suma de temps, esforços i diners per dotar-se de serveis de traducció. Des d'un punt de vista purament tècnic, tot això és una absoluta dilapidació, i si bé hom reconeix la necessitat de fer front a l'embull lingüístic que requereix l'expansió del comerç, això es fa amb una mena d'arronsament d'espatlles. Hom parla d'un "mal necessari". D'altra banda, en les trobades científiques internacionals un se sent invariablement frustrat en trobar que la dificultat immediata de comunicació amb científics d'altres països, a causa de diferències d'hàbits lingüístics, fa l'intercanvi d'idees d'actualitat no tan fàcil com un es pensava abans de salpar. Aquí de nou hom parla d'un "mal necessari" i es consola amb la idea que si aquells conceptes científics tan difícils de seguir al simposi eren innovadors tard o d'hora seran presentats en lletres de motllo, i que res d'important no s'ha perdut. Sempre ens podem felicitar d'haver fet una estada interessant i d'haver fet algunes magnífiques coneixences personals. Aquests exemples es poden multiplicar, és clar, *ad infinitum*.

No se'n fa cap cas, en general, de les dificultats concretes de la comunicació lingüística, però el seu efecte acumulat és esbalaïdor en magnitud. Abans o després un es despacienta i comença a demanar-se si el mal és tan "necessari" com sosté la tradició. La impaciència es tradueix en un desig de tenir quelcom de ja fet i llest a l'efecte i, com passa normalment amb la impaciència, es resol de la manera més fàcil al seu abast. Per què no promoure l'anglès, per exemple, que ja es parla en un territori més gran que el de qualsevol altre idioma modern, i que mostra indicis d'haver-se difós per tot el món del comerç i la comunicació? La consideració que dona lloc a reflexions així, germinada com és en la impaciència, no cerca una solució més digna a l'entrebanc que una llengua mínima, una *lingua franca* moderna. Els qui raonen amb aquesta mentalitat invariablement es vanten de ser "pràctics" i, com tota la gent "pràctica", són propensos a enraonar sense llur interlocutor.

La idea oposada no és tan fàcil d'explicar i pot ser formulada talment que sembli

idèntica a la primera. Es podria expressar en uns termes semblants als següents: una llengua auxiliar internacional hauria de servir de base àmplia per a tota mena de comunicació internacional, cosa que significa, és clar, en darrer terme, que hauria de servir per a tota expressió de l'esperit humà d'interès superior al local, la qual, al seu torn, pot ser reexpressada de manera que inclogui tots els interessos humans. Les exigències del comerç i el tràfic són, des d'aquest punt de vista, tan sols un dels símptomes més obvis de la globalització del pensament humà, i fóra un error esperar tan poca cosa d'un òrgan d'expressió internacional. Però això no és tot. El pensament modern tendeix a ser més i més crític i analític en esperit, i per això ha de dotar-se d'una eina d'expressió que sigui defensable sota cada punt de la lògica i que propendeixi a correspondre's amb el rigor intel·lectual de la ciència moderna. Això no vol dir que s'hagi d'exigir d'una llengua internacional construïda la perfecció del simbolisme matemàtic, però sí que cal veure-la orientada progressivament en aquesta direcció. Tal volta els parlants d'una llengua nacional són presoners d'un miratge pel que fa a la lògica de la seva estructura. Potser confonen la comoditat de l'hàbit amb la necessitat lògica. Si és així –jo no veig com es podria dubtar seriosament que sigui així– això ha de significar que a la llarga la mentalitat moderna no es quedarà satisfeta amb una llengua internacional que merament estén les imperfeccions i provincianismes d'una llengua a costa de totes les altres.

Aquestes dues actituds contrastants em semblen ser les primordials. Es podrien reformular com "allò que es pot fer ara mateix" i "allò que s'hauria de fer a la llarga". Hi ha d'altres qüestions també de certa importància i entre aquestes la més òbvia és potser la reacció de la gent envers la imposició de qualsevol llengua nacional que no els és pròpia. La percepció psicològica d'un idioma que, d'una manera o una altra, ens imposen per raons alienes al nostre control, és ben diferent de la d'un que acceptem per pròpia voluntat. En cert sentit, tota forma d'expressió ens és imposada per factors socials, sobretot la llengua pròpia. Però és la idea o la il·lusió de llibertat, i no pas la seva realitat, allò que compta. El món modern s'afrenta a la dificultat de reconciliar l'internacionalisme amb els seus persistents i gelosos nacionalismes. Cada cop més, els regals no sol·licitats de fora seran rebuts probablement amb ressentiment inconscient. Només es pot acceptar lliure-

ment allò que en certa manera és obra de tothom. Una creació comuna requereix un sacrifici comú, i potser el fet que una llengua internacional construïda és igualment estranya, o aparentment estranya, a les tradicions de totes les nacions, no és l'argument menys convincent a favor seu. La dificultat comuna li confereix un caràcter impersonal i silencia el ressentiment que neix de la rivalitat. L'anglès, un cop acceptat com a llengua internacional, no té més estabilitat que la que va demostrar el francès com a llengua única i exclusivament acceptada de la diplomàcia, o la del llatí com a llengua internacional de la ciència. Tant el francès com el llatí estan barrejats amb implicacions nacionals i religioses que no es van poder eliminar, i així, mentre que semblaven durant molt de temps haver resolt fins a un cert punt el problema de la llengua internacional, en realitat no ho havien fet. Probablement l'anglès no resultarà millor, i fins és versemblant que la tradició de comerç, finances i en general de practicitat superficial que s'associa a l'anglès pot a la llarga ser més una nosa que una ajuda a l'acceptació incondicional de l'anglès com a mitjà d'expressió internacional. Cal guardar-se de remarcar massa el terme "auxiliar". És del tot veritat que per a les innombrables generacions vinents una llengua internacional ha de ser auxiliar, ha de mirar de no erigir-se per oposició als idiomes primers dels pobles, però no obstant això ha de ser per si mateixa una expressió lliure i poderosa, capaç de tota tasca que es pugui demanar raonablement d'una llengua i protegida per l'eficaz factor negatiu de no poder ser vista com el símbol de cap localisme o nacionalitat.

Que un idioma nacional, diguem l'anglès, o una llengua construïda, diguem l'esperanto, hagi de triomfar en el futur immediat o no, no depèn en primer lloc de forces conscients i manipulables, sinó de molts determinants polítics, econòmics i socials de natura fosca i impersonal. Un pot esperar tan sols copsar el més significatiu d'aquests determinants i anar reforçant-lo en la mesura de les seves possibilitats. Fins i tot suposant que l'anglès es difongui com a llengua auxiliar a través del món sencer, això no comportarà de cap manera que es resolgui el problema de la llengua internacional. L'anglès, o alguna versió simplificada seva, es pot escampar per a certs propòsits pràctics i immediats, mentre que les necessitats més profundes del món modern poden quedar insatisfetes i podem haver de fer front a un conflicte entre l'anglès, que hauria assolit una

victòria massa fàcil, i una llengua construïda amb tals avantatges estructurals que podria desplaçar gradualment el seu rival nacional.

El que cal per damunt de tot és una llengua tan simple, regular, lògica, rica i creativa com sigui possible, una llengua que comenci per un mínim d'exigències a la capacitat d'aprenentatge de l'individu normal i pugui fer el màxim de feina, que hagi de servir com una mena de pedra de toc lògica per a totes les llengües nacionals i com a mitjà normal de traducció. Idealment, hauria de ser superior a qualsevol llengua donada igual com ho és el mètode matemàtic a l'hora d'expressar quantitats i relacions entre quantitats respecte dels mètodes més maldestres d'expressar aquestes quantitats i relacions en forma verbal. Això, indubtablement, és un ideal per sempre inassequible, però no s'ha de tenir els ideals per assequibles: tan sols indiquen la direcció del moviment.

He parlat abans de les il·lusions de l'home mitjà sobre la natura del seu idioma. Podrem aclarir-ho si considerem l'anglès des del punt de vista de la simplicitat, la regularitat, la lògica, la riquesa i la creativitat. Podem començar per la simplicitat. És cert que l'anglès no és tan complex en la seva estructura formal com l'alemany o el francès, però això no resol la qüestió. El fet que un principiant en anglès no tingui gaires paradigmes per aprendre li fa un efecte d'absència de dificultat, però aviat aprèn a costa seva que això és tan sols una sensació, que la mateixa absència de marques explícites en l'estructura l'arrossega a tota mena de dilemes. Uns pocs exemples ens faran servei.

Una de les glòries de la simplicitat de l'anglès és la possibilitat d'emprar el mateix mot com a nom o com a verb. Parlem, per exemple, de *having cut the meat* (haver tallat la carn) i *a cut of meat* (un tall de carn). Podem engegar una puntada de peu a algú de dues maneres (*to kick a person / to give him a kick*). Podem cavalcar (*to ride horseback*) o fer una cavalcada (*to take a ride*). A primera ullada això sembla la regla més atraient però un breu examen ens convenç que la pretesa simplicitat de la construcció de mots és un miratge. En primer lloc, amb quin sentit un verb pot ésser usat com a nom? En el cas de *to take a ride* o de *to give a kick* el nom indica evidentment l'acte mateix. En el cas de "tenir un tall al cap" (*to have a cut on the head*) o de "menjar un tall de carn" (*to eat a cut of meat*) clarament no pot indicar sinó el resultat de l'acte, no pas l'acte mateix, i aquests dos exemples fins i tot no il·lustren el mateix tipus de resultat, atès que en el primer cas es concep el tall com la ferida provocada per l'acte de tallar, mentre que l'altre es refe-

ACACIA LEARNING FORUM 09

No se'n fa cap cas, en general, de les dificultats concretes de la comunicació lingüística, però el seu efecte acumulat és esbalaïdor en magnitud

reix a la porció de carn després en tal acte.¹ Qualsevol que assumeixi la tasca d'examinar acuradament aquests exemples veurà aviat que rere l'aparença superficial de simplicitat hi ha amagat un absolut vesper d'usos estranys i arbitraris. Aquestes dificultats no es manifesten immediatament a aquells de nosaltres que parlem anglès des dels anys primers de la nostra infantesa. Per a un que accedeixi a l'anglès des d'un idioma que tingui una estructura totalment diferent, coses com aquestes resulten desconcertants.

Cada cop més, els regals no sol·licitats de fora seran rebuts probablement amb ressentiment inconscient. Només es pot acceptar lliurement allò que en certa manera és obra de tothom

1 En esperanto el "tall al cap" seria *tranĉo-vundo* i el "tall de carn" *tranĉaĵo*.

Hi ha, però, una segona dificultat amb la regla o tendència que permet usar sense modificació un verb com a nom. No només la funció del nom és obscura, sinó que en molts casos en realitat no el podem fer servir, o el seu ús és curiosament restringit. Podem “donar una empenta a algú” (*to give him a shove*) o “un cop” (*to give a push*) però no li podem “donar un moviment” (*to give him a move*) o “una caiguda” (*a drop*).² Podem “donar ajut a algú” (*to give one help*) i no “donar obediència” (*to give obedience*, en comptes de l’inexistent *to give obey*). Abreujant, un examen complet de tots els casos en què el verb funciona com a nom revelaria dos fets molt poc falaguers: que hi ha un nombre considerable de significats diversos amb què podem utilitzar així el verb, encara que no es pot donar cap regla fixa sobre quin d’aquests significats pertoca a cada cas particular o si només un o uns quants són possibles; i que en molts casos no es pot formar en realitat cap d’aquests noms, sinó que o bé cal emprar mots de formació totalment diferent o bé no és possible cap mena de substantivació. Així, hem de fer cara a configuracions tan esbatollàries com ara aquesta:

to help : help = to obey : obedience
 = to grow : growth
 = to drown : drowning

Aquesta graella resulta més complicada pel fet que mots com *drowning* no corresponen tan sols a mots com *help* o *growth*, sinó també a d’altres com *helping* o *growing*. Desenvitricollar totes aquestes relacions i treure’n alguna certesa en l’ús dels mots és una tasca de no poca dificultat. On és, doncs, la simplicitat amb què havíem començat? És òbviament una quimera. El parlant d’anglès s’escamoteja aquesta dificultat alludint vagament a modismes i frases fetes. La veritat és que darrere les fantasies de l’ús idiomàtic hi ha relacions lògiques perfectament definides, que la forma patent de l’anglès només expressa amb feblesa; la simplicitat de l’anglès en el seu aspecte formal és, doncs, en realitat una pseudosimplicitat o una complexitat emmascarada.

Un altre exemple d’aparent, però només aparent, simplicitat en anglès, és l’ús de verbs tan vagues com ara *to put* i *to get*. Per a nosaltres el verb *put* és una cosa molt senzilla, tant de forma com d’ús. De fet és un mot extraordinàriament difícil d’aprendre i no es pot donar cap regla de quan cal usar-lo i quan evitar-lo. *To put at rest* (literalment “posar en descans”) ens fa un efecte de simplicitat per la senzillesa superficial de la seva estructura, però aquí novament la simplicitat és una il·lusió. *To put at rest* en realitat significa “fer descansar”, i la seva aparent analogia amb construccions tals com *to put it at a great distance* (posar-ho a una gran distància), ben lluny d’ajudar la ment, en realitat l’entrebanca, ja que l’analogia formal no és secundada per una altra de conceptual. “Posar fora de perill” (*to put out of danger*) és formalment anàleg a “posar fora de l’escola” (*to put out of school*), però també aquí l’analogia és totalment enganyosa, si no és que definim l’escola com una forma de perill.

Si hem de definir *to put* com una mena d’operador³ causatiu ensopegarem amb el problema que no es pot usar amb aquest valor en tots els casos. En una frase com *the ship put to sea* (el vaixell es va fer a la mar) no hi ha cap relació causativa. Si l’anglès no pot donar al foraster regles clares d’ús de verbs com a noms o de verbs tan aparentment simples com *to put*, quin avantatge és no haver d’estudiar gaire gramàtica formal en aquests casos? Hom podria pensar que l’anglès assoleix la seva aparent simplicitat al preu d’una obscuritat desconcertant. Hom creuria fins i tot que el domini col·loquial de l’anglès és, a la llarga, molt més difícil que no l’aplicació d’un nombre raonablement gran de regles de formació de mots, amb la condició que aquestes regles no siguin ambigües.

L’anglès no té el monopoli de la pseudosimplicitat. El francès i l’alemany il·lustren igual de bé l’enganyós caràcter de la simplicitat gramatical aparent. Un exemple del francès subvindrà al nostre propòsit. No hi ha dubte que el parlant de francès creu que té en el verb reflexiu una

forma d’expressió perfectament simple i en general unívoca. Una anàlisi lògica dels usos del reflexiu en francès mostra, no gensmenys, que aquesta senzillesa és una il·lusió i que més que no ajudar el foraster, sembla pensada per fer-li nosa. En certs casos el reflexiu francès és un autèntic reflexiu; ço és, indica que el subjecte i l’objecte de la frase són el mateix. Un exemple de verb reflexiu d’aquest tipus seria *se tuer*, “matar-se, suïcidar-se”. Per a la intuïció francesa aquest tipus de verb és indubtablement idèntic al tipus il·lustrat per *s’amuser*. Lògicament, emperò, un no “es diverteix a si mateix” en el mateix sentit que “es mata a si mateix”. La possibilitat de traduir *s’amuser* per *to have a good time* i la impossibilitat de traduir *se tuer* per *to have a bad time killing* (literalment “passar-s’ho malament matant”) o quelcom de semblant, mostra immediatament la feblesa de l’analogia. Lògicament, és clar, *s’amuser* no és un autèntic reflexiu, sinó un mer verb intransitiu del mateix tipus general que “gaudir”, “riure” o “jugar”. A més a més, el verb francès *se battre* fa el mateix efecte formal als francesos que *se tuer* i *s’amuser*. En realitat, és un verb recíproc que es pot traduir per “pegar-se l’un a l’altre” i, en conseqüència, per “lluitar” (*to fight*). Finalment, en un verb com és ara *s’étendre* (*to extend, to stretch*) els francesos hi distingeixen el factor reflexiu, l’estesa de la carretera, posem per cas, concebuda com un autoestirament de la carretera, com si la carretera s’agafés a si mateixa i s’allargués. Aquest tipus de verb pot ser anomenat pseudoreflexiu, o verb actiu però no agentiu atès que l’acció, si bé del tipus que és produït per un agent extern, es concep com esdevinguda sense un agent definit. En anglès, els verbs d’aquesta mena s’usen regularment sense reflexiu, com a *the road stretches* (la carretera s’estén), *the string breaks* (la corda es talla), *the rag tears* (el drap s’esquinça), *the bag bursts* (la maleta rebenta), que són els corresponents no agentius de formes com *he stretches the rubber band* (ell estén la goma), *he breaks the string* (ell talla la corda), *he tears the rag* (ell esquinça el drap), *he bursts the balloon* (ell rebenta el globus). Hauria de ser evident que el costum lingüístic que, com el reflexiu francès, llença al mateix sac quatre categories lògiques tan diferents com l’autèntic reflexiu, el simple intransitiu, la veu recíproca i l’activa no agentiva, ateny la simplicitat a un preu considerable⁴. Per als francesos aquest costum és prou convenient i no sembla provocar cap ambigüitat. Però per al foraster que s’inicia en el francès amb un alineament de formes diferent en la seva ment, la simplicitat que s’ofereix és incomprendible i reliscosa.

2 Cal recordar que, malgrat la seva traducció catalana, *to drop* pot ser transitiu en anglès amb el significat de “fer caure”, “deixar caure deliberadament” o “deixar anar, llençar, amollar” (*to drop him*). A més a més, tant *drop* com *move* admeten ús substantiu en altres contextos.

3 El terme *operador* manlleva la terminologia de C. K. Ogden, qui proclamava que l’anglès bàsic no tenia verbs, ja que n’havia reduït el nombre a uns 13, entre ells *put, give, i get*; aquests “operadors” es combinen amb “directives” (adverbis i preposicions) per produir totes les combinacions necessàries per a la comunicació.

Aquests exemples de la manca de simplicitat de l'anglès i el francès malgrat les aparences es podria multiplicar gairebé sense fi i aplicar a tota llengua vernacla. De fet, podríem arribar a dir que és precisament la simplicitat estructural aparent, suggerida per la senzillesa formal de moltes llengües, la responsable de moltes negligències de pensament, i àdhuc de la creació de problemes imaginaris en filosofia.

El que s'ha dit de la simplicitat s'aplica igualment a la regularitat i la lògica, tal com ja han indicat alguns dels exemples. Cap llengua vernacla important, almenys al món occidental, té una completa regularitat gramatical, ni s'hi troba cap categoria lògica individual que sigui manejada adequadament i consistent en termes de simbolisme lingüístic. És ben sabut que la flexió verbal del francès, l'anglès i l'alemany abunda d'inconsistències lògiques tal com són usades. Moltes categories de gran importància lògica i psicològica s'expressen amb tantes vacil·lacions que requereix molt d'esforç convèncer l'home mitjà que existeixen malgrat tot. N'és un bon exemple l'aspecte, en el sentit tècnic del mot. Pocs parlants d'anglès veuen locucions com *to burst into tears* (esclafir el plor) o *to burst out laughing* (esclafir el riure) com poca cosa més que rareses idiomàtiques. El fet és que aquí l'anglès intenta expressar com bonament pot la intuïció de l'"aspecte momentani"; en altres paraules, l'activitat vista com a punt en contrast amb l'activitat vista com una línia. Des d'un punt de vista lògic i psicològic, gairebé totes les activitats poden ser imaginades com a puntuals o lineals en caràcter, i hi ha, és clar, moltes expressions en anglès que inequívocament apunten a l'un o l'altre, però el tractament d'aquestes intuïcions és fragmentari i il·lògic de cap a cap.⁵

Una llengua estàndard internacional no sols hauria de ser simple, regular i lògica, sinó també rica i creativa. La riquesa és un concepte difícil i subjectiu. Fóra desencertat, sens dubte, intentar amuntegar en una llengua internacional tots els matisos de significat locals que són tan cars al cor dels nacionalistes. Hi ha un fons comú creixent d'experiències i sen-

JAKOV VOJKHIMIN SEV

És probable que els fonaments d'una forma veritablement adequada de llengua internacional ja s'hagin bastit amb l'esperanto i d'altres llengües internacionals auxiliars proposades, però és dubtós que l'ideal exacte que hem esbossat hagi estat assolit per qualsevol d'aquestes llengües, o que sigui eventualment atès en algun temps esdevenidor

timents que caldrà expressar en una llengua internacional, i fóra estrany si aquest fons bàsic de significats no creixia en riquesa amb les interaccions dels éssers humans que farien ús del mitjà internacional. La pretesa inferioritat d'una llengua construïda enfront d'una de nacional pel que fa a riquesa i connotació no és, per descomptat, una crítica de la idea d'una llengua construïda. L'únic significat de la crítica és que la llengua construïda no ha estat en ús d'una manera continuada. El fet és que una llengua vernacla que s'escampa més enllà dels seus confins ben aviat perd gran part de la seva riquesa original de continguts i esdevé no millor que una llengua construïda.

Més important és la qüestió de la creativitat. Aquí hi ha moltes il·lusions. Tots els idiomes, fins els més primitius, tenen facultats molt reals de crear nous mots i combinacions de mots segons que calguin, però les possibilitats teòriques de creació en la majoria d'aquestes llengües vernacles que compten en la qüestió de la llengua internacional són frustrades per tota mena de factors irrellevants que no s'aplicarien a una llengua construïda. L'anglès, posem per cas, té una gran quantitat de recursos formals a la seva disposició que sembla impossible utilitzar adequadament; per exemple, no hi ha cap motiu perquè el sufix *-ness* no es pugui usar per elaborar un nombre il·limitat de mots que indiquin qualitat, com ara *smallness* (petitesa) o *opaqueness* (opacitat), encara que sabem que només un nombre restringit d'aquestes formes és possible. Diem *width* (amplada), no *wideness*; *beauty* (bellesa), no *beautifulness*. De la mateixa manera, es podria suposar que locucions com ara *to give a kick* o *to give*

Una llengua estàndard internacional no sols hauria de ser simple, regular i lògica, sinó també rica i creativa

4 En esperanto la majoria d'aquestes categories s'expressen de manera obligatòria i no tan ambigua: reflexivitat (*lavi rentar*; *lavi sin rentar-se*), agentivitat (*morti morir*; *mortigi matar*), intransitivitat (*amuzi divertir*; *amuzigi divertir-se*), no agentivitat (*rompi trencar*; *rompigi trencar-se*), i reciprocitat (*bati colpir*; *interbati sin, bati unu la alian* pegar-se, tustar-se).

5 En esperanto hi ha un prefix per a expressar l'aspecte momentani de manera regular, bé que indiferenciada amb l'aspecte incoatiu: *ridi* (riure), *ekridi* (esclafir el riure, o arrencar a riure).

a *slap* (donar una manotada) poden servir de models per a la creació d'una quantitat indeterminada de verbs momentanis, per bé que la possibilitat d'estendre aquesta forma d'ús és molt limitada. La veritat és que la preferència inconscient i els precedents impedeixen a la llengua vernacla, amb tota la seva tradició instituïda, de fer tot allò que podria fer, i les formacions lògicament possibles de tota mena que es podrien sentir com a inelegants o agosarades en anglès, o fins i tot en alemany, podrien ser acceptades com el procediment més obvi en una llengua internacional no coartada pels dictats de l'ús irracional.

Veiem, doncs que cap llengua nacional s'adiu en veritat amb l'esperit creatiu i analític dels temps moderns. Les llengües vernacles són totes un enorme sistema d'interessos creats que amb prou feines resisteixen la inquisició crítica. Pot escandalitzar els tradicionalistes sentir a dir que ens acostem ràpidament al punt que els nostres idiomes seran força més un entrebanc que una ajuda per al pensament clar; però amb quina veracitat això ho ilustra la necessitat que les matemàtiques i la lògica simbòlica han tingut de desenvolupar els seus propis sistemes simbòlics. Hi ha una objecció perfectament òbvia que s'invoca sovint en aquest punt. Hom diu que l'expressió humana normal no anhela tal precisió com l'atesa per aquestes dues rigoroses disciplines. És cert, però la qüestió no és pas remodelar la llengua a la manera de les matemàtiques i la lògica simbòlica, sinó merament donar-li els mitjans estructurals amb els quals podrà refinar-se de la manera més inequívoca i econòmica possible.

És probable que els fonaments d'una forma veritablement adequada de llengua internacional ja s'hagin bastit amb l'esperanto i d'altres llengües internacionals auxiliars proposades, però és dubtós que l'ideal exacte que hem esbossat hagi estat assolit per qualsevol d'aquestes llengües, o que sigui eventualment atès en algun temps esdevenidor. Així doncs, és altament desitjable que, al compàs de la tasca pràctica de donar un reconeixement més ampli a la idea d'una llengua internacional, calen recerques comparatives que busquin deixar al descobert les estructures lògiques que els nostres idiomes d'avui simbolitzen inapropiadament, a l'efecte que puguem veure d'una forma més clara amb quina perspicàcia psicològica i rigor lògic s'han expressat i es poden expressar en forma lingüística. Una de les tasques més ambicioses i importants que es po-

den assumir és l'intent d'esclarir la relació entre lògica i ús en una quantitat de llengües vernacles i construïdes, a fi que el problema final d'un pensament simbolitzat adequadament es pugui veure com el problema que encara és. Sens dubte serà impossible, en un llarg temps a venir, de donar respostes definitives a totes les preguntes que se susciten, però cal definir i fer aquestes preguntes.

He emfasitzat els avantatges lògics d'una llengua construïda internacional, però és important no negligir els psicològics. L'actitud d'independència envers una llengua construïda que tots els parlants nadius han d'adoptar és realment un gran avantatge, ja que tendeix a fer que la humanitat es vegi a si mateixa com a senyora del llenguatge en comptes de la seva obedient servidora. Una lleialtat comuna a una forma d'expressió que no s'identifiqui amb cap individualitat nacional es demostrarà segurament com un dels símbols més potents de la llibertat de l'esperit humà que el món hagi conegut mai. A mesura que els pobles orientals esdevinguin més i més importants en el món modern, l'aire de santedat que es concedeix a l'anglès, l'alemany o el francès probablement semblarà com més vagi menys una cosa que s'hagi de tenir per certa, i no és inversemblant que el triomf internacional del moviment de la llengua internacional deuria molt a la indiferència dels xinesos i els indis respecte als interessos creats d'Europa, encara que el repertori real de mots bàsics en qualsevol llengua pràctica internacional és gairebé segur que es basarà en el fons comú europeu. Un avantatge psicològic addicional d'una llengua construïda ha estat sovint explicat pels qui han tingut contactes amb tals llengües com l'esperanto. És la desaparició de la por en l'ús públic d'una llengua altra que la materna. L'ús del gènere equivocat en francès o qualsevol petita desviació dels modismes anglesos és interpretat com una falta de cortesia, i tothom coneix com arriba a paralitzar la llibertat d'expressió el temor de cometre la més insignificant infracció de l'etiqueta. Qui sap fins a quin punt les circumspectes declaracions de visitants forasters es deuen en realitat a la seva resistència a arriscar-se en les trampes d'una llengua aliena? Per descomptat no és l'idioma com a tal el maculat, sinó les convencions de correcció que hi ha en les ments dels parlants nadius que actuen, volgutament o no, com a custodis seus. L'expressió en una llengua construïda no ha de tenir en compte semblants pors. Els errors en parlar en esperanto no són pe-

cats o faltes contra l'etiqueta; són meres trivialitats en la mesura que no enfosqueixin la intenció del parlant, i com a tals poden ser negligits.

En el món de l'educació hi ha un gran descontentament amb l'ensenyament de llengües clàssiques i modernes. No és cap secret que els fruits de l'estudi de llengües no guarden cap mena de relació amb el treball esmerçat a ensenyar-les i aprendre-les. Qui no ha tingut la sensació incòmoda que hi ha quelcom de deshonest intel·lectualment en un sistema d'estudis que es dedica a potinejar de mala gana, diguem el llatí i dues llengües modernes, amb un resultat net que és si fa o no fa de vàlua microscòpica? Va creixent un sentiment que l'estudi de llengües estrangeres hauria de ser relegat a la categoria d'especialitat tècnica i que els esforços dels educadors s'haurien d'orientar més aviat vers un aprofundiment de la competència lingüística conceptual dels estudiants a fi que, així equipats, puguin trobar-se en una millor posició per, quan n'apareguin l'avinentesa, aprendre qualsevol llengua nacional que hagin de menester eventualment. Una llengua internacional ben construïda s'aprèn amb molta més facilitat que una llengua vernacla, esmola la percepció de l'estructura lògica de l'expressió d'una manera inassequible a les altres, i ens posa en disposició d'un gran cabal de material lèxic que es pot convertir en informació per a l'anàlisi tant de la llengua materna com de les altres que es vulgui aprendre. Ja s'han fet algunes provatures d'adopció de l'estudi d'una llengua internacional com a mitjà per al treball lingüístic general. Només el temps pot dir si aquest moviment serà profitós, però és certament un aspecte de la qüestió de la llengua internacional que val la pena considerar, particularment a Amèrica, amb la seva creixent impaciència per l'ensenyament tan inútil de llatí, francès, alemany i castellà a les escoles superiors. El moviment per una llengua auxiliar internacional ha tingut fins al moment actual un aire una mica esotèric o exclusivista. Ara sembla com si poguéssim prendre les característiques d'un fòrum obert internacional. El grau creixent amb què els lingüistes, matemàtics i científics han estat pensant en el problema és un senyal que promet molt per al futur. És una bona cosa que la idea d'una llengua auxiliar internacional ja no es presenti en termes merament idealistes, sinó que prengui més i més l'aspecte d'un problema pràctic i tecnològic i d'un exercici de la claredat en el procés del pensament. □

ENTRE EDUCACIÓ OBRERA I ALTERNATIVA CULTURAL

PER QUÈ ELS TREBALLADORS VAN APRENDRE ESPERANTO A ESPANYA AL PRINCIPI DEL SEGLE XX

José Antonio del Barrio*

INTRODUCCIÓ

Sempre m'ha fascinat estudiar per què els treballadors al començament del segle xx aprenien una llengua que a primer cop d'ull no era gaire útil, quan els esperaven tantes matèries dignes d'estudi. Per què uns treballadors manuals, després de moltes hores passades als tallers o a les mines, a més del temps dedicat a les mobilitzacions activistes o sindicals, dels seus esforços en la vida privada, encara trobaven ganex i temps per estudiar i practicar l'esperanto.

En el seu llibre *Lingvo kaj popolo* ["Llengua i poble"], Humphrey Tonkin menciona (2006: 93) el paper de l'educació obrera en aquells primers anys fins a la Segona Guerra Mundial, sovint lligat al moviment sindical. Hi explica com les associacions educatives dels treballadors afrontaven la demanda d'educació, i com l'esperanto es va introduir bé en aquest ambient. Com Tonkin remarca, aquest moviment va perdre part de la seva importància després de l'obertura de l'educació superior a totes les capes socials.

Malgrat que, en aquest context, esmenta iniciatives en el nord d'Europa, l'observació val també pel sud, i específicament per a Espanya; en aquest article vull tractar una mica el moviment per a l'educació dels treballadors d'aquest país. Em sembla que el mer desig d'educar-se no explica tot l'esforç realitzat, justament a causa de la possibilitat poc clara d'aplicació d'aquests coneixements i la dificultat que servís per promocionar-se socialment. Per tant, vull posar de relleu un altre aspecte de les raons dels treballa-

* Autor de diversos estudis i assajos sobre el moviment esperantista i temes històrics. Director de la Fundació Esperanto.

El present text va aparèixer publicat originalment en esperanto, en el llibre homenatge al professor Humphrey Tonkin, titulat *La arto labori kune* ["L'art de treballar plegats"], a cura de Detlev Blanke i Ulrich Lins, i editat per l'Associació Universal d'Esperanto, Rotterdam, 2010. La traducció al català ha estat adaptada per l'autor afegint únicament alguns breus aclariments per al lector no esperantista i actualitzant les referències bibliogràfiques.

Traducció de l'esperanto: Víctor Solé

RESUM

L'article tracta sobre el paper de l'esperanto en el moviment per a l'educació dels treballadors durant les primeres dècades del segle xx a Espanya. A més del desig d'educar-se en una societat que no afavoria la culturització de les classes baixes, l'article considera un altre aspecte de les raons que tenien els treballadors conscienciats per aprendre la llengua internacional: el desig de crear una cultura alternativa a l'oficial, la qual pogués servir pels objectius de la lluita de classes. En aquest context, l'educació es va convertir en camp de batalla en la lluita entre les classes socials i entre les visions ideològiques del món. S'hi consideren els dos moviments obrers que van existir a Espanya en aquest període: el socialista i l'anarquista, els quals van abordar de manera bastant diferent les demandes d'educació dels treballadors. Específicament aquest últim moviment va advocar insistentment per crear una cultura alternativa, de la qual l'esperanto es va convertir en una espècie de símbol.

RESUMO

La artikolo pritraktas la rolon de Esperanto en la movado por laborista edukado dum la unuaj jardekoj de la 20a jarcento en Hispanio. Krom la deziro edukigi en socio, kiu ne favoris la klerigajn strebojn ĉe la malaltaj klasoj, la artikolo konsideras alian aspekton de la kialoj de konsciaj laboristoj lerni Esperanton: la deziron krei kulturon alternativan al la oficiala, kiu povu servi por la celoj de la klasbatalo. En tiu kunteksto, la edukado fariĝis batalkampoj en la lukto inter la sociaj tavoloj kaj inter la ideologiaj mondperceptoj. La aŭtoro konsideras la du laboristajn movadojn, kiuj ekzistis en Hispanio en tiu periodo: la socialisman kaj la anarkiisman, kiuj montris sufiĉe malsaman aliron al tiuj demandoj de laborista edukado. Specife ĉi-lasto movado insiste pledis por la kreado de alternativa kulturo, el kiu Esperanto fariĝis kvazaŭ simbolo.

HISTÒRIA DE L'ESPERANTO ALS PAÏSOS CATALANS

Amb raó s'ha dit que “la història de l'esperantisme català és apassionant”. Han abraçat la idea d'una llengua neutral universal militars i catalanistes, capellans i maçons, burgesos i llibertaris. S'hi han relacionat personatges com Frederic Pujulà, Joan Amades, Delfí Dalmau, Carles Riba, Andreu Nin o Joan Mascaró, però també dones que començaven a organitzar-se o obrers de les fàbriques del Poble Nou de Barcelona, de Sabadell, d'Alcoi... L'esperantisme ha estat un moviment interclassista, transversal, però alhora les lluites que hi havia en la societat s'hi troben perfectament reflectides: entre aquells, la majoria, qui hi han vist un element per a canviar la societat cap a una major justícia social o emancipació nacional o totes dues coses, i entre els qui maldaven per preservar l'explotació obrera o les polítiques assimilacionistes o totes dues coses, sovint en nom d'un pretès apoliticisme.

Aquest tercer volum sobre la història del moviment esperantista als territoris de parla catalana aplega, en edició bilingüe en català i en esperanto, vint-i-un articles de catorze especialistes, que presenten aspectes diversos i complementaris de l'esperantisme als Països Catalans entre 1900 i 1940, mantenint la combinació d'amenitat i rigor de les dues obres anteriors.

Poblet i Feijoo, Francesc; Alòs i Font, Hèctor (coords). *Història de l'esperanto als Països Catalans / Historio de Esperanto en la Kataluna Landaro*. Associació Catalana d'Esperanto, Sabadell, 2009. 470 pàgines.

Trobeu-lo a la llibreria Alibri de Barcelona, o demaneu-lo a info@esperanto.cat

dors conscienciats per aprendre aquesta llengua: el desig de crear una cultura alternativa a l'oficial que pogués servir pels objectius de la lluita de classes.

Hem de considerar que en aquell temps, especialment a Espanya, l'educació no era general, i l'analfabetisme assolía quotes molt altes en diverses parts del país. La cultura era patrimoni de les classes mitjanes i altes. L'estat tradicionalista havia deixat l'educació en mans de l'Església, la qual bàsicament s'ocupava de l'educació seguint una interpretació de la religió oposada al pensament crític i a les demandes socials.

En aquest context, l'educació es va convertir en camp de batalla en la lluita entre les classes socials i entre les visions ideològiques del món. Aquest és, segons la meua opinió, el fons sobre el qual hem d'observar l'esforç cap a l'educació general dels partits i moviments obrers, que van adoptar un punt de vista molt ideologitzat, en què la llengua internacional hi va trobar un lloc relativament natural.

Aquest ambient particular gairebé va desaparèixer del tot a Espanya després de la Guerra Civil, de manera que el moviment esperantista va perdre aquest aspecte específic. També en altres països, aquesta vegada a causa del canvi social, l'ensenyament dedicat específicament als treballadors es va debilitar abruptament en les últimes dècades, i el caràcter del moviment esperantista obrer es va aproximar molt més al de la resta dels esperantistes.

La meua atenció en aquest article es basarà, en gran part, en les anàlisis contingudes en dos interessants llibres escrits per historiadors espanyols professionals, els quals moltes vegades esmenten l'esperanto com una part integral de la cultura obrera. El primer és *Cincuenta años de cultura obrera en España, 1890-1940*, de Francisco de Luis (1994), professor a la Universitat de Salamanca, que tracta la cultura obrera principalment segons el punt de vista del moviment socialista. L'altre és *A la revolución por la cultura*, de Javier Navarro (2004), de la Universitat de València, sobre els aspectes culturals del moviment anarquista.¹

DOS MOVIMENTS OBRERS

La història del moviment obrer esperantista és coneguda i ha estat tractada en diverses obres en esperanto, sobretot en relació amb

Cartell del primer congrés de treballadors esperantistes, París 1914

la Sennacieca Asocio Tutmonda (SAT, Associació Anacional Mundial) i les seves organitzacions satèl·lit.² Però cal destacar que dins de les obres generals sobre el moviment esperantista obrer a nivell mundial, el moviment obrer esperantista espanyol ha estat fins ara menys estudiat, i generalment l'allusió a Espanya apareix marginalment o en notes al peu de pàgina.³ No obstant això, aquest aspecte específic és interessant perquè té algunes característiques especials. Una d'elles és la força de la ideologia anarquista. Una altra, la diferent relació entre els socialistes i el moviment burges. La tercera, la relació entre els esperantistes de tot l'Estat i els de Catalunya.

En relació amb la primera qüestió, avanço que és la que serà més àmpliament tractada a continuació. És a dir, a penes es pot parlar d'"el" moviment obrer, sinó que eren dos els moviments obrers que existien a Espanya en aquest període. Perquè, ja anticipo la conclusió, la situació a Espanya era prou diferent de

A Espanya els esperantistes obrers propers ideològicament al moviment socialista col·laboraven sense problemes amb els esperantistes burgesos

1 Vegeu dades bibliogràfiques precises a la bibliografia del final de l'article.

2 No és el moment ara d'entrar en el seu desenvolupament, i per a una visió general en castellà em remeto a algunes obres disponibles a la xarxa, tant meves com d'altres autors, com Alberto Fernández o Antonio Marco Botella. Vegeu-ne algunes a <www.nodo50.org/esperanto/textos.htm>.

3 Vegeu, per exemple, G.P. de Bruin, *Laborista Esperanta Movado antaŭ la Mondmilito*, SAT, París, 1936; i *Historio de SAT, 1921-1952*, ST, París, 1953; també Adolf Schwarz, *Survoje al IPE*, Pres-Esperanto, Sofia, 1992.

la d'altres països europeus envers el moviment obrer. En altres països hi havia una forta divisió entre, per una banda, el moviment esperantista "neutral", representat per les associacions oficials territorials, i, per altra banda, el moviment esperantista obrer agrupat al voltant de la SAT i les associacions obreres que hi estaven relacionades. A Espanya els esperantistes obrers propers ideològicament al moviment socialista col·laboraven sense problemes amb els esperantistes burgesos. Com diu Ulrich Lins (1993: 75): "La unitat del moviment [esperantista] espanyol abans de 1936 no es veia gaire amenaçada per aquesta polarització que va ser tret característic en la vida política, i que finalment va explotar en la rebel·lió de les forces conservadores de dretes liderades per Francisco Franco. [...] A Espanya gairebé no va existir aquest antagonisme entre els esperantistes obrers i els 'neutrals', un antagonisme que va jugar un paper important i sovint fructífer a, per exemple, l'Alemanya prehitleriana o a França".

Però, de manera més important, va existir aquí un moviment totalment diferenciat, sense comparació amb altres països, que es va comprometre amb l'esperanto i que va fer de l'esperanto el seu signe d'identitat: el moviment anarquista. És aquesta tendència la que mostra més clarament els trets específics que abans mencionava, i a la qual és més aplicable l'esforç per a la creació d'una cultura alternativa, de la qual l'esperanto va convertir-se en una espècie de símbol.

Amb prou feines es pot trobar una obra dedicada a la història de l'anarquisme a Espanya que no mencioni la seva relació amb l'esperanto. Malgrat això, els anarquistes gairebé són absents, fins ara, de les obres dedicades a la història del moviment esperantista. Fins i tot en l'obra que tracta més detalladament el moviment obrer a Espanya, les *Crónicas del movimiento obrero esperantista* d'Antonio Marco Botella (2009, versió en castellà del llibre *Laboristaj kronikoj* publicat per primera vegada el 1996), les al·lusions als activistes anarquistes es centren gairebé exclusivament en l'època de la Guerra Civil. Possiblement, la raó és tècnica: l'esmentada comunitat, en aquest període, es va apartar gairebé completament del moviment esperantista general, esforçant-se en crear una cultura alternativa. Conseqüentment, les seves accions fins i tot no són esmentades en les publicacions de la resta del moviment: no prenen part dels congressos, editaven revistes pròpies

i es reunien pel seu compte. Quan estudiem l'organització esperantista, aquesta cultura alternativa passa gairebé desapercibuda. No obstant, quan els historiadors estudien l'anarquisme, no poden deixar de trobar mencions a l'esperanto, ja que formava part integral de la cultura anarquista.

Els dos moviments mostren una actitud similar cap a la llengua internacional, però els socialistes posaven més l'èmfasi en l'objectiu culturitzador, mentre que als anarquistes els atreïen més els aspectes alternatius del moviment. Cal afegir que, a mesura que els socialistes es van anar integrant en el sistema polític, ambdós motius van anar perdent la seva importància: per una banda, van aconseguir elevar el nivell cultural del poble mitjançant els procediments habituals de l'Estat, incloent-hi l'ensenyament públic, i per altra banda, la cultura alternativa que ells defensaven es va anar convertint cada cop més en part de la general.

LA CULTURA OBRERA

Entre els objectius del moviment obrer al principi del segle xx hi van tenir un lloc destacat les exigències per elevar el nivell cultural de les capes socials pobres i la creació d'una cultura pròpia, bé com a part de la cultura tradicional general, bé com a alternativa a aquesta cultura. A causa del fet que les escoles públiques amb prou feines acontentaven les necessitats dels treballadors, sobretot dels adults que no havien tingut l'oportunitat de cultivar-se, el moviment obrer va crear els seus propis mitjans per cultivar la seva cultura: ateneus, cases del poble, cooperatives culturals...

Les classes dirigents a Espanya sempre havien cregut que un treballador culte era una persona perillosa, de poca confiança, que podia tenir tendència a fer-se preguntes i contestar l'ordre social. En aquest sentit, els activistes consideraven la manca de cultura com un robatori de les classes socials altes, que no permetien l'educació dels treballadors per poder-los dominar millor.

Però ahora, com diu Francisco de Luis Martín (1994: 7-10) els treballadors d'ambdues tendències rebutjaven "l'educació oficial que consideraven autoritària, ensinistradora, clerical i servidora dels interessos capitalistes. A l'Estat, als poders públics i a les forces socials i polí-

tiques que s'hi sustentaven, se'ls acusava d'inhibició a l'hora de fomentar l'educació i la cultura dels obrers –i de contribuir així al terrible problema de la desescolarització i l'analfabetisme–, d'haver desenvolupat una interessada política educativa i cultural de tall classista, instrumentant ideològicament l'ensenyament en posar-lo al servei de la perpetuació del règim imperant [...] No pocs dirigents d'un i altre sector insistiran que sense el ciment de la cultura i la transformació de les consciències no podria fer-se la revolució social. D'aquesta manera, socialisme i anarquisme es van impregnar d'una mentalitat 'pedagògica' que va portar a no pocs dels seus líders a considerar que l'educació era la tasca fonamental de la revolució, i fins i tot que la lluita de classes no era, en definitiva, més que un problema de cultura."

L'esperanto es va convertir ben aviat en una de les matèries d'aquest ensenyament, el qual es va adaptar bé a les demandes dels treballadors. Permetia cultivar el sentiment internacionalista dels moviments obrers; possibilitava l'ensenyament d'una llengua estrangera, però prou fàcil per adaptar-se a un nivell cultural generalment més baix, i creava un sentiment de distància amb la cultura oficial.

L'esperanto es va ensenyar en el si dels dos principals moviments obrers: el socialista⁴ i l'anarquista, i es va convertir en un dels símbols d'aquesta educació.

L'ESPERANTO EN ELS GRUPS SOCIALISTES

Els grups marxistes van dedicar molta atenció a l'educació cultural. Una gran part dels seus primers líders van sorgir dels nivells més il·lustrats del moviment obrer, i sentien com una mancança important el lamentable estat de l'educació en les classes baixes de la societat. Van crear departaments culturals en els seus cercles per dos motius: volien contribuir a l'educació del poble i crear una cultura alternativa a l'oficial.

Aquesta acció cultural, variada i complexa, a més, tenia com a objectiu crear un

4 A partir d'aquí, faig servir la paraula "socialista" per referir-me al moviment organitzat al voltant del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE). Més avall tracto altres grups marxistes.

grup compacte i identificable d'activistes amb capacitat d'influir en el medi social, en què el "treballador conscienciat" es convertiria en un personatge destacat, virtuós, amb prestigi entre els seus companys i en les classes socials mitjanes, les quals col·laboraven en la lluita social.

En aquest context, l'esperanto es va convertir en part de l'esforç cultural dels socialistes. El seu ensenyament tenia dues cares. Es donava als treballadors la possibilitat d'aprendre una llengua racional i fàcil, que per la seva simplicitat era especialment adequada per a homes sense una especial educació, i, a més, permetia el contacte amb altres països, contribuint així a la pau internacional. D'altra banda, permetia cuidar la ideologia internacionalista del moviment, en uns temps en què el patriotisme, juntament amb la religió, es convertirien en l'instrument principal de les classes altes per crear una unitat harmònica dins de les pròpies fronteres, i rebaixar la legitimitat de les crides a favor de la lluita de classes (Luis Martín 1995).

La defensa de la utilització de l'esperanto va esdevenir una constant durant les primeres dècades del segle xx. Mostrarem algunes fetes d'aquest intent, les quals ens donaran una idea de la profunditat de la campanya.

Les mencions a l'esperanto van aparèixer molt aviat entre els socialistes, en el congrés de creació de la Federació de Joventuts Socialistes, que tingué lloc a Bilbao l'abril de 1906 (seguim en allò més bàsic les dades aportades per De Luis Martín 1995). En aquesta assemblea es va aprovar una proposta per la qual es facultava el Comitè Nacional perquè estudiés "la manera de declarar l'esperanto llengua internacional per facilitar la relació entre les Joventuts". Aquesta proposició, juntament amb la proposta d'afiliar-se a la Internacional Juvenil Socialista, en un moment en què aquesta associació encara no existia formalment, prova l'esforç internacionalista de l'associació.

Altres activistes es van manifestar en contra d'aquesta proposta perquè la consideraven un assumpte de somniadors com els anarquistes, mentre existien qüestions molt més urgents en l'educació del poble. No obstant, altres militants es van mostrar favorables a la promoció de la llengua internacional. A *El Socialista* (òrgan oficial del PSOE) es van publicar successius anuncis de cursos d'esperanto, el primer dels quals per part de la Joventut Socialista Madrilena ja el mateix any 1906.

L'abril de 1914 es va crear a Madrid l'associació obrera esperantista *Libera Homo* ["Home

ARXIU HISTÒRIC DEL PCE

Ambdues tendències rebutjaven l'educació oficial que consideraven autoritària, ensinistradora, clerical i servidora dels interessos capitalistes

Lliure"]. Es van organitzar cursos a la "Casa del pueblo" [seu socialista], i al juny va ser anunciada l'aparició de *Socialismo*, el primer diari socialista esperantista a Espanya, amb redacció bilingüe. També es va intentar crear la Federació Obrera Esperantista Espanyola, però finalment la idea no va quallar i ben aviat va desaparèixer.

L'actuació dels esperantistes socialistes en els anys següents es va enquadrar o bé en el moviment general (neutral), o bé en l'organització supranacional SAT fundada el 1921, a la qual es van afiliar alguns dels socialistes esperantistes més compromesos.

El més important entre ells va ser Francisco Azorín Izquierdo. Sobre ell hi ha un estudi magnífic de José María Rodríguez (2005). Azorín va prendre contacte amb l'esperanto ja el 1910, en el congrés de la Internacional Socialista, on un grup de joves esperantistes feien propaganda de la llengua. Azorín va crear i presidir el grup d'esperanto de Còrdova, i va ser molt actiu en favor de la llengua, no solament en els entorns obreristes. Va ser un home relativament important en el Partit Socialista Obrer Espanyol: assessor municipal, diputat provincial, després diputat nacional, i va ocupar altres diversos càrrecs dins del partit. Durant els anys vint va publicar constants col·laboracions a la revista *El Socialista* sota el títol "Notas esperantistas", en què recollia informacions sobre la llengua i donava a conèixer notícies internacionals.

L'esperanto permetia cuidar la ideologia internacionalista del moviment, en uns temps en què el patriotisme, juntament amb la religió, es convertirien en l'instrument principal de les classes altes

En el 12è Congrés del PSOE, a Madrid el 1928, Azorín va defensar la proposta dels grups de Còrdova i València perquè el partit afavorís l'adopció de l'esperanto per part de les organitzacions internacionals socialistes. La proposta va ser recolzada també per altres líders, però després d'una oposició parcial d'un altre grup, es va esmenar, en el sentit de només recomanar l'adopció de la llengua, considerant la dificultat d'adoptar-la com a únic mitjà de comunicació.

Propostes semblants ja s'havien aprovat en el 14è Congrés del sindicat socialista Unió General de Treballadors (UGT) el 1922, en què es va decidir proposar a la Internacional dels Treballadors l'ús de l'esperanto per a les relacions entre els sindicats, i la creació d'un "organisme central encarregat exclusivament de fomentar l'estudi i la difusió de l'esperanto en les organitzacions obreres espanyoles". També el II Congrés de les Jovenuts Socialistes, el 1927, va aprovar la proposta que l'esperanto fos ensenyat a l'escola. En l'Estatut de la Federació Nacional de Jovenuts Socialistes s'hi trobava, des del 1925, la següent recomanació: "Sempre que sigui possible, tota la correspondència que tingui caràcter internacional serà redactada en esperanto, i s'estendrà el seu ús per a totes les relacions internacionals" (a *El Socialista* núm. 5.243, citat novament per De Luis Martín, 1995).

Es van fer cursos a les seues socialistes de diverses ciutats. Aquestes seues eren conegudes com a "Casa del pueblo", i van adquirir una importància destacable com a centres de l'actuació social i cultural dels socialistes, de tal manera que sovint s'anomenaven els "temples obrers". Una de les obres que més detalladament tracta aquesta funció de les "cases del poble" esmenta específicament l'ensenyament de la llengua esperanto com a part integral d'aquesta educació, i fa al·lusió a l'existència d'aquest tipus d'ensenyament com a mínim a les "Casas" de Madrid, Barcelona, Saragossa, Badajoz, Bilbao, València, Còrdova i Sevilla (Luis Martín i Arias González, 2000).

El cas de Saragossa el coneixem bé gràcies als escrits d'Antonio Marco. Sobre l'activitat a la ciutat extremeña de Badajoz no en sabem gaire cosa més a part del fet que hi va ser actiu Rodrigo Almada, qui també va ser diputat en les primeres Corts de la República.

Coneixem prou detalladament l'activitat a Bilbao, entre d'altres raons, per les explicacions del nostre amic Eduardo Larrouy, encara àgil i actiu. Hi havia activitat no solament a Bilbao, sinó també en ciutats industrials i mineres dels voltants com Eibar, Sestao i Zugaztieta. Fins i tot dos dels tres membres socialistes del primer govern autònom basc durant la guerra eren esperantistes: Juan Gracia i Santiago Aznar.⁵

Finalment, no oblidem el cas de València. En aquesta ciutat hi va tenir un paper principal el Laborista Esperantista Grupo ["Grup Esperantista Obrer"], amb Luis Hernández Lahuerta com a figura principal. Aquest grup va organitzar, el 1934, el 14è congrés de la SAT. Però la seva consecució més famosa va esdevenir-se durant la Guerra Civil, quan va cuidar-se de l'edició de la famosa revista *Popola Fronto* ["Font Popular"], revista que portaria la veu del govern republicà més enllà de les fronteres espanyoles.

Mereix una reflexió el fet que la flama de l'esperantisme brillés en un grup de quadres intermedis del socialisme, no de primer rang, però prou actius i coneguts. A més dels ja citats, podem indicar el nom de Cayetano Redondo, qui també va ser diputat el 1931 i alcalde de Madrid durant la guerra (Marco i Barrio 2003). Alguns pertanyien a les classes socials intel·lectuals i petitburgeses, molts dels quals es van aproximar al Partit Socialista, perquè el consideraven com la força que podia modernitzar el país. Altres pertanyien a la que de vegades s'havia anomenat "aristocràcia obrera", és a dir, els membres de la classe obrera amb una especialització més alta, entre els quals el partit i el sindicat socialista va reclutar els seus líders i funcionaris i entre els quals la tendència a l'autodidactisme era més aguda.

Això, no obstant, no significa que ells fossin el nucli de l'esperantisme. Segons les informacions obtingudes, també els obrers de més baix nivell, sobretot els joves, van participar en els cursos. Per a molts d'aquests estudiants, la nostra llengua era també una finestra oberta a les noves possibilitats, tant laborals com socials,

5 Sobre ells, vegeu la meua conferència al Congrés Europeu d'Esperanto a Bilbao: Barrio 2004. La seva activitat esperantista està específicament destacada en un llibre sobre el primer govern autònom basc: Garrido i Lecuona 2006.

les quals satisfien la necessitat d'elevat el seu nivell social i espiritual.

ALTRES GRUPS MARXISTES

El lector atent potser ha vist que en els paràgrafs anteriors sobre l'activitat dels socialistes gairebé no he esmentat l'activitat a Catalunya. Això es deu a la històrica particularitat d'aquesta regió: el dèbil arrelament del Partit Socialista Obrer Espanyol a les seves zones industrials. Malgrat que el sindicat socialista va ser fundat justament a Barcelona, els sindicats anarquistes van prendre el paper principal entre els obrers, mentre que la petita burgesia es va inclinar més pels partits regionalistes o nacionalistes. Els grups socialistes en aquella època estaven dispersos, desunits i no eren gaire influents.

No obstant això, cal fer esment d'un grup en aquest context. Catalunya era el bastió d'alguns partits amb pocs activistes però molt influents per la seva activitat i el seu prestigi, els quals en els anys trenta es van unir en el Partit Obrer d'Unificació Marxista, internacionalment conegut per les sigles POUM. La seva ideologia era comunista, però heterodoxa, de tal manera que sovint, no gaire exactament, se'l classifica com a trotskista.

Hem de fer atenció a aquest partit, perquè entre els seus activistes i líders hi trobem, comparativament, molts esperantistes. El primer que cal mencionar és Andreu Nin, qui durant la Guerra Civil seria el seu dirigent més important, i qui es faria tràgicament famós per la seva captura, desaparició i assassinat a mans dels agents soviètics. Andreu Nin coneixia l'esperanto, va ser actiu en el moviment esperantista en la seva joventut, i fins i tot el va utilitzar en un míting públic. No tenim notícies sobre activitats posteriors en favor de l'esperanto. Probablement es va concentrar més en el rus, una llengua que dominava perfectament i de la qual va traduir moltes obres a l'espanyol i al català.

Però no va ser l'únic. Molts POUMistes van ser esperantistes, i en el seu si van organitzar freqüents activitats per a l'esperanto. Dos d'ells són molt coneguts fora dels cercles esperantistes. Ramon Fernández Jurado i Jaume Viladoms i Valls. Fernández Jurado⁶ explica en la

6 Sobre Fernández Jurado vegeu també Moyà 2002: 84-87.

seva autobiografia diverses circumstàncies de la seva activitat per a l'esperanto, i de l'ambient que es podia trobar en la confluència entre l'activitat política, la interrelació social i l'esperantisme.

Aquest grup va ser el principal organitzador de la Unió Proletària Esperantista dels Països Iberoamericans (*Prolet-Esperantista Unio de Iber-Amerikaj Landoj*, PUIL) fundada el 1932 i que, tot i el seu nom, va actuar gairebé només a Catalunya.

Viladoms i Fernández Jurado són exemples d'aquest típic afany dels treballadors per la cultura que ja hem descrit. Ambdós eren treballadors manuals, desitjosos de sortir de les mancances de l'educació formal. Van participar en tot tipus d'iniciatives culturals. Però a més, en ambdós casos s'observa un altre tret característic: la passió per ensenyar als altres, perquè per a ells, cultura i informació eren eines per canviar el món i eliminar la injustícia. La passió per ensenyar va instigar Viladoms, per exemple, a la creació d'institucions educatives i a l'ensenyament (també de l'esperanto) fins i tot a les presons.

En sabem molt poc sobre l'activitat esperantista dels comunistes ortodoxos. Sabem que la seva revista *Mundo Obrero* va tenir durant algun temps una columna sobre aquesta llengua. Però hem de considerar que el Partit Comunista d'Espanya era poc important abans del començament de la guerra interna, sense una gran influència social.

ELS ESPERANTISTES ANARQUISTES

La principal i específica característica del moviment obrer espanyol en aquells anys va ser la força de l'organització anarquista. Dominava gran part del moviment obrer, amb especial arrelament en dos centres: Andalusia i Catalunya. El moviment va ser bastant variat: els anarquistes andalusos van trobar les seves arrels al camp, on l'enorme concentració de la propietat els va conduir a un treball assalariat molt dependent de les estacions i dels capricis dels terratinents. La societat era molt endarrerida, amb una gran pobresa i alts nivells d'ignorància i analfabetisme. Contràriament, la societat catalana era la més industrialitzada i la més instruïda, i el moviment anarquista va sorgir de la relació directa entre els patrons i els assalariats. En altres regions (Aragó, País Valencià, Madrid) el moviment anarquista competia amb els socialistes, dels quals els separava la desconfiança en les estructures organitzades i la tendència a l'autoorganització sense representants.

La passió per ensenyar va instigar Jaume Viladoms i Valls a la creació d'institucions educatives i a l'ensenyament

El 1907 es va crear un grup esperantista relacionat amb el sindicalisme: Paco kaj Amo ["Pau i Amor"], a Barcelona. El 1910, i això va ser una significativa consecució, el grup esperantista *Libero* ["Llibertat"] va participar en la fundació de la Confederació Nacional del Treball (CNT), la qual aviat es convertiria en el principal sindicat del país, i amb l'anarquisme com a orientació ideològica fonamental. Quan el 1927 va ser fundada la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), el grup més ideologitzat del moviment llibertari i que d'alguna manera va guiar el moviment sindical en els anys següents en contra de la tendència més procliu al compromís, la crida cap a l'estudi de l'esperanto es va manifestar ja en el congrés fundacional. Durant els anys vint i trenta, tant durant la primera dictadura militar com durant el període republicà, l'interès per la cultura va créixer ininterrompudament en els ambients llibertaris. Molts activistes van aprendre l'esperanto. Sembla que molt sovint el seu coneixement era superficial, o bé quedava en l'estadi de la identitat ideològica, sense arribar al seu ús concret o a un nivell avançat. Molts van adquirir el nivell just que els permetia considerar-se esperantistes, però no van aprofundir-hi més, i diversos testimonis de veterans ens informen sobre aquesta circumstància.

Malgrat aquest compromís, l'organització específica del moviment llibertari esperantista va ser dèbil. Es va crear una secció de la lliga mundial llibertària (oficialment anomenada "Tutmonda Ligo de Esperantistaj Senŝtatanoj", Lliga Mundial d'Esperantistes

L'acció a favor de l'esperanto va ser part d'una concepció del món en la qual hi tenien lloc altres idees com el naturisme, el vegetarianisme, el pacifisme, la lluita contra l'alcohol, contra la prostitució o contra les curses de braus

sense Estat), anomenada Ibero Ligo de Esperantistaj Senŝtatanoj (ILES, “Lliga Ibèrica d’Esperantistes Sense Estat”), però la col·laboració entre grups de diverses ciutats no va ser fàcil. L’associació tenia mancances organitzatives, no infreqüents en el moviment anarquista, el qual molt més que els socialistes prestava atenció a l’actuació local, mitjançant els anomenats “grups d’afinitat”, i tendia a malfiar-se de les associacions centralitzades.

Anarquista va ser Àngel Pestaña, que va ser qui, durant el Segon Congrés de la Tercera Internacional (Komintern), el 1920, juntament amb altres delegats, va proposar l’ús de l’esperanto com a llengua auxiliar en l’organització.⁷

LA VISIÓ ANARQUISTA DEL MÓN

Els anarquistes refusaven totalment l’organització tradicional de la societat, i esperaven construir-ne una altra basada en l’eliminació de les estructures estatals, la unió directa entre els individus i el trencament dels lligams de la vella ideologia, en què hi destacava la religió i les fronteres. Una de les condicions bàsiques per assolir una nova societat seria el desvetllament d’una nova consciència de la humanitat, a través de la culturització i el descobriment d’altres possibilitats d’organització. D’aquesta manera, l’educació mitjançant noves estructures i nous mitjans es va convertir en condició indispensable per a la creació del nou ésser humà.

L’educació es va organitzar en dos tipus de llocs, relacionats entre si, als quals les organitzacions llibertàries van parar una gran atenció: les escoles racionalistes i els centres culturals, coneguts com a ateneus.

Les escoles racionalistes a Espanya van utilitzar com a model el creat a Barcelona pel pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia. Com és ben conegut, Ferrer i Guàrdia va ser afusellat el 1909, acusat de ser l’instigador de la rebel·lió coneguda amb el nom de “Setmana tràgica”, la qual va esdevenir-se aquell any a Barcelona i en altres llocs, just abans del 5è Congrés Uni-

versal d’Esperanto també celebrat a Barcelona. La relació de Ferrer i Guàrdia amb l’esperanto no és del tot clara, més enllà de la seva coneguda frase, quan li van preguntar per què les lliçons de la seva escola es feien en castellà, en el sentit que ell preferiria que es fessin en esperanto. També sabem que quan la policia va descobrir el seu amagatall i el van arrestar, ell va mostrar la invitació per assistir al Congrés Universal d’Esperanto.

Una pel·lícula sobre aquesta Setmana tràgica, “La ciutat cremada”, que va tenir un gran èxit després de la mort del dictador, té una escena protagonitzada per anarquistes, en què se’n mostra un grup estudiant i practicant l’esperanto. Es pot argumentar, com han fet alguns esperantistes, que es tracta d’un clixé perquè també moltes altres tendències socials van tenir relació amb l’esperanto, fins i tot amb més força, com demostra l’organització del Congrés Universal, però així i tot, l’escena de la pel·lícula mostra un context real.

Els ateneus van ser la seu principal on es va desenvolupar la cultura anarquista. Van ser organitzacions especials en les quals es va intentar compensar la manca de cultura general amb el suport a l’autoculturització dels treballadors. Els ateneus organitzaven cursos sobre les més diverses matèries, en què no solament s’hi trobava economia, ciència i geografia, sinó també altres matèries relacionades amb la cultura llibertària, com medicina, educació sexual o esperanto.⁸

L’esperanto va ser fins i tot presentat de vegades com una espècie de símbol de l’ideal anarquista:

Des de la perspectiva anarquista, l’existència d’una llengua compartida aproximava els pobles, reforçava els lligams comuns amb treballadors d’altres països —facilitant les relacions i la comunicació entre ells— i estimulava els sentiments humanistes i internacionalistes (actuant com a instrument de pau i fraternitat internacional) i la identificació de tots els treballadors amb la lluita del proletariat mundial per a la seva emancipació. (Navarro 2004: 85)

Segons una frase apareguda en una revista de les Joventuts Llibertàries, ja durant la guerra, citada al mateix lloc, “difondre i ensenyar la llengua esperantista també és una tasca revolucionària, no en sentit material sinó en sentit ètic i humà.”

Un exemple més: el llibre de Xavier Margais (2002) sobre l’esperantisme a Mallorca abans de la Guerra Civil reproduïx un fragment d’un article sobre l’esperanto en una revista obrera, significativament anomenada *Cultura Obrera*. Sota el títol “Influència de l’esperanto en el desenvolupament evolutiu de la humanitat”, i amb la firma d’un tal Jove Àcrata, l’autor defensa l’ús de l’esperanto per a l’emancipació del proletariat.

Citant novament Navarro, “es valoraven positivament altres característiques d’aquest idioma, com per exemple el fet que facilités la comunicació amb individus d’altres països, eliminant traductors, intermediaris, etc. També la seva simplicitat: resultava fàcil d’aprendre i això afavoria que pogués estar a l’abast de persones que disposaven de poc temps i recursos per a l’aprenentatge de llengües. Tant la simplicitat com l’aposta pel contacte directe eren idees que calaven en la mentalitat.”

Una altra raó per a la proximitat de l’esperanto era la seva lògica i racionalitat, sense excepcions, la qual cosa era congruent amb l’“hiperracionalisme llibertari” subratllat per alguns autors. Els anarquistes espanyols sovint també van proposar modificar l’ortografia castellana; això estava relacionat amb la defensa de la racionalització de la societat i la “reorganització de les relacions socials, basades en els preceptes de la ciència i la raó”. Novament hem d’emfasitzar que l’acostament dels anarquistes a l’esperanto va ser plenament ideològic. Sovint s’insisteix en les revistes obreres que la llengua és un instrument per a l’emancipació universal, no un passatemps per a ociosos: “No se’ns ha de confondre amb aquelles associacions esperantistes que actuen per simple esport, sense interessar-se gens ni mica pel món dels qui treballen i sofreixen”.⁹

No apareixen en les crides de les revistes llibertàries arguments basats en el profit

7 Vegeu el meu article “Anarhiisto proponis Esperanton al la Komunista Internacio”, *Sennaciulo*, maig-juny de 2009, <www.nodo50.org/esperanto/artik89.htm>.

8 Sobre aquestes institucions, incloent-hi el paper de l’esperanto, vegeu Pere Solà, *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939): L’Ateneu Enciclopèdic Popular*, La Magrana, Barcelona, 1978.

9 Nota de la “Agrupación Esperantista Universal Frateco” de Sagunt, “El Esperanto en nuestros medios”, *Tierra y Libertad*, Barcelona, 19-7-1935, citada a Navarro 2004: 89.

assolible mitjançant la llengua, com per exemple promocionar-se socialment o viatjar a l'estranger. Sí que hi trobem, en canvi, exemples d'invitació a mantenir correspondència, i diversos activistes fan servir la seva experiència com a argument en les tasques d'informació, per exemple mencionant les seves relacions directes amb la Unió Soviètica. Falten estudis més detallats, però jo també sospito que aquest servei va ser més comú en altres països, a causa de l'esmentada debilitat dels partits comunistes a Espanya, i aquesta utilització fora dels cercles interns de l'anarquisme va ser utilitzat abans de la Guerra Civil només per una minoria d'activistes.

L'acció a favor de l'esperanto va ser part d'una concepció del món en la qual hi tenien lloc altres idees com el naturisme, el vegetariàisme, el pacifisme, la lluita contra l'alcohol, contra la prostitució o contra les curses de braus. La religió era especialment combatuda; aquesta lluita va ser també la lluita contra la incultura i contra un símbol de l'antic règim. No és estrany que les actuacions anticlericals, no poques vegades violentes, es multipliquessin i es convertissin en simbòliques abans i durant la Guerra Civil.

SOCIALITZACIÓ I SOLIDARITAT

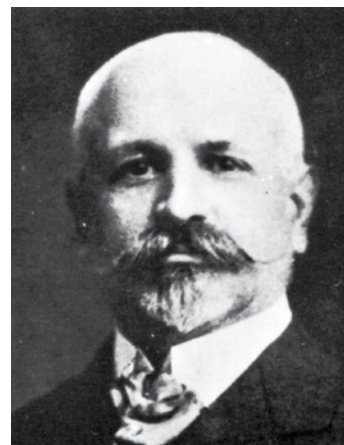
És molt interessant una altra funció, no exclusiva dels ambients obrers, i evidentment també existent en altres cercles: l'esperanto era també una eina per socialitzar les persones, per crear lligams de solidaritat i sentiment col·lectiu. Els centres obrers i ateneus van organitzar conferències, trobades, editaven revistes... Diversos grups van organitzar correspondència amb esperantistes d'altres països. A molts treballadors, això els permetia per primera vegada establir contacte amb persones de diferents rerefons culturals.

A més, un altre fenomen interessant que descriu Navarro en la seva obra és la fusió de la pràctica de l'esperanto amb altres activitats socials i culturals. Per exemple, els grups anarquistes esperantistes organitzaven excursions, en les quals es parlava, es cantaven cançons, es jugava i s'organitzaven xerrades sempre utilitzant la llengua internacional. Es van formar també grups teatrals i cors que participaven en mostres i activitats organitzades per les organitzacions obreres. A València es va crear una "Rondalla Excursionista Esperantista" formada bàsicament per activistes llibertaris, però en què també participaven membres del Grupo Laborista mencionat anteriorment en connexió amb els socialistes.

La Rondalla intentava participar en les tres activitats incloses en el seu nom: cançó, excursió i esperanto. La formaven més de vuitanta persones, sobretot homes, i participava en sessions organitzades per les organitzacions de treballadors, bàsicament anarquistes, interpretant composicions molt diverses. Els grups musicals i teatrals obrers, no solament els esperantistes, van servir per ampliar l'horitzó cultural dels treballadors, animar les inclinacions artístiques i també crear lligams entre els participants. No era infreqüent que afavorissin la participació de dones, joves o casades, les quals no podien o no tenien tendència a participar en activitats més obertament polítiques.

Aquesta funció socialitzadora es feia visible també en el paper preponderant dels grups juvenils. Les branques juvenils del partit socialista i del moviment anarquista eren els principals organitzadors de les activitats educatives i els majors promotors del moviment cultural. Les Joventuts Socialistes es van convertir en alguna cosa així com "el front cultural pedagògic del socialisme espanyol", en expressió de De Luis Martín (1994, capítol 9).

Especialment actius es van mostrar els grups relacionats amb les Joventuts Llibertàries. El grup esperantista *Libera Vivo* ["Vida lliure"] es va convertir en "un autèntic viver dels principals activistes de les Joventuts Llibertàries valencianes" (segons indica Miguel Íñiguez, citat per Navarro). Generalment, els grups llibertaris esperantistes participaven en les

La relació de Ferrer i Guàrdia amb l'esperanto no és del tot clara, més enllà de la seva coneguda frase, quan li van preguntar per què les lliçons de la seva escola es feien en castellà, en el sentit que ell preferiria que es fessin en esperanto. També sabem que quan la policia va descobrir el seu amagatall i el van arrestar, ell va mostrar la invitació per assistir al Congrés Universal d'Esperanto

"La ciutat cremada" té una escena protagonitzada per anarquistes, en què se'n mostra un grup estudiant i practicant l'esperanto. Es tracta d'un clíex perquè també moltes altres tendències socials van tenir relació amb l'esperanto, fins i tot amb més força

activitats del moviment anarquista, de vegades amb els seus trets característics propis. Banderes i insígnies esperantistes apareixien en activitats públiques dels anarquistes.

COL·LABORACIÓ I ENFRONTAMENTS

Quan estudiem la història del moviment esperantista obrer a Espanya, sorprèn una mica la constatació que gairebé no trobem enfrontaments ideològics entre les diverses tendències, ni tan sols entre obrers i “neutrals”. Les baralles es donaven més sovint per causes personals o territorials. És com si el caràcter humanista i universal de la “interna ideo” (la “idea interna” de l’esperanto) guanyés contra altres ideologies.

Sí que s’hi pot veure una divisió organitzativa en funció de les diferents tendències, però sembla com si això es donés per la diferent socialització i organització fora del món de l’esperantisme. Quan es necessitava fer propaganda a favor de l’esperanto, ensenyar-lo o utilitzar-lo a la pràctica, en absolut es feien visibles escrupols sobre això.

Aquesta col·laboració es mostra en el testimoni d’Enrique Marco Nadal, famós activista anarquista, qui explica en la seva autobiografia¹⁰ com es va afiliar a la SAT al final dels anys vint, amb un grup d’escoltes. Va estudiar en classes organitzades al principi dels anys trenta al Sindicat Ferroviari de la CNT. El professor era Gaspar Vilar, membre del Grupo Laborista Esperantista (GLE, “Grup Esperantista Obrer”) i comunista. És remarcable el fet que l’esperanto és un dels pocs exemples de col·laboració amb altres grups, com apareix en el llibre sobre la cultura llibertària que ja hem citat moltes vegades (Navarro 2004). El GLE estava relativament per sobre dels partits, seguint l’esperit de la SAT, i aquesta convivència era molt menys freqüent en els ateneus, grups naturistes i similars, com a mínim en les grans ciutats.

Tampoc no sembla haver-hi hagut divisions entre les diverses branques de l’anarquisme. Durant aquells anys, sovint

es van produir topades entre la tendència més antipolítica i la sindicalista, més inclinada a participar en la vida política general. Això no es va reflectir en la vida esperantista: les informacions sobre cursos i activitats apareixien en els diaris d’ambdues tendències.

Una mica anecdòticament, es pot mencionar que en una altra tendència sí que hi va haver una divisió especial. En l’anarquisme individualista hi trobem un fort arrelament de la llengua ido, una derivació de l’esperanto que es va fer relativament popular a partir de la dècada de 1910. De fet, un dels més importants propagandistes de l’ido va ser José Elizalde, un dels principals teòrics de l’individualisme a Espanya, traductor a l’espanyol de les obres de Han Ryner i E. Armand, i editor de revistes que feien propaganda d’aquesta tendència al país. Era un corrent minoritari, però encara va tenir força per editar una revista en ido i organitzar diversos grups, sobretot a Catalunya.

El moviment sindicalista general va tenir més cap a l’esperanto. Malgrat que de vegades trobem alguna polèmica en alguna revista llibertària, el més habitual era trobar anuncis sobre activitats d’ambdós grups, de vegades en col·laboració. “Val a dir, però, que entre les bases militants no hi havia enfrontaments, i hom estudiava l’ido o l’esperanto segons els contactes que hagués tingut amb simpatitzants de l’un o l’altre moviment. A més, alguns centres llibertaris havien optat per solucions salomòniques fent cursos de les dues llengües”.¹¹

ANYS POSTERIORIS

Com és sabut, el 1936 va haver-hi un cop militar contra el govern legítim, que aviat es va convertir en guerra civil. Durant aquests fets, l’esperanto va ser utilitzat, bàsicament per la propaganda republicana, i van aparèixer edicions i programes radiofònics de diferents tendències. No els tractarem aquí, perquè podeu llegir sobre aquestes circumstàncies en altres textos.¹²

Després de la guerra molts activistes es van haver d’exiliar; una part d’ells van continuar la seva activitat a França, Mèxic i fins i tot en països més llunyans. Tenim informacions sobre l’organització de cursos en els camps de concentració de les platges del sud de França i a Algèria. Quan pensem en les terribles condicions que havien de suportar els concentrats en aquests llocs tancats, i que no obstant molts van trobar temps i ganes per aprendre la nostra “exòtica” llengua, podem endevinar la seva set de cultura, d’una cultura alternativa i ideologitzada que ells cultivaven.

Mentrestant, dins d’Espanya el moviment esperantista obrer va desaparèixer completament després de la Guerra Civil. Fins i tot el moviment general esperantista no va trobar en els primers anys un bon terreny per tornar a florir. La desconfiança de les autoritats –fins i tot quan els activistes eren persones no sospitoses–, el trencament de la continuïtat històrica, l’aïllament del país durant i després de la guerra mundial, i, no menys important, la crisi econòmica que va assolir el país, eren factors que no ajudaven gens a l’aixecament d’un moviment cultural universalista. Quan, finalment, les circumstàncies poc a poc es van suavitzar, va ser possible crear noves associacions, fer feina de propaganda i refer la feina informativa. Però tot això, com hom es pot imaginar, només sota el signe de la neutralitat social i l’apoliticisme oficial.

No era possible un moviment obrer específic. Una tasca compromesa ideològicament era inimaginable. Només de manera secreta i oculta es podia reprendre una mica l’activitat sindical tradicional. Javier Navarro fa esment que l’esperanto va servir pel “reforçament de les xarxes de solidaritat interna i externa durant la llarga nit del franquisme”.

Només després de la mort del dictador va ser possible refer el moviment esperantista obrer. Però no es pot deixar d’esmentar la debilitat que tenia aquest moviment, que va implicar només sectors petits. A més, va perdre gran part de la seva inclinació alternativa: s’ha convertit en part d’un moviment més ampli, i no se’n diferencia gaire excepte per la insistència sobre el dret a existir d’un esperantisme amb orientació política, la qual cosa altres esperantistes no tan compromesos tendeixen encara a mirar amb desgrat.

10 Enrique Marco Nadal, *Bordeando mis recuerdos*, València, 1992 (manuscrit inèdit), citat a Navarro 2004: 92.

11 Dolors Marín: “De la llibertat per conèixer al coneixement de la llibertat. L’adquisició de cultura en la tradició llibertària durant la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República espanyola”, tesi doctoral, citada a Navarro (2004).

12 Lins 1993. Més detalladament a Barrio i Lins 2006.

BIBLIOGRAFIA

Barrio, José Antonio del (2004). “Juan Gracia kaj la historio de la vaska laborista movado”, conferència en el Congrés Europeu d’Esperanto, Bilbao, 2004, <www.delbarrio.eu/gracia.htm>.

— (2010), “Algunes notes sobre el moviment obrer esperantista a València fins a la Guerra Civil”. Dins: Francesc Poblet i Feijoo i Hèctor Alòs i Font (coords.). *Història de l’esperanto als Països Catalans*, Associació Catalana d’Esperanto, 2010. P. 149–158.

— ; Ulrich Lins (2006). “La utilización del esperanto durante la Guerra Civil Española”, comunicació presentada en el Congrés Internacional sobre la Guerra Civil Espanyola, (Madrid, 27-29 de novembre de 2006), <www.nodo50.org/esperanto/artik68es.htm>. Traducció al català: “La utilització de l’esperanto durant la Guerra Civil Espanyola”, *Kataluna Esperantisto*, 343, setembre de 2007, p. 9–18, <www.esperanto.cat/ke/ke0703w.pdf>.

Fernández Jurado, Ramon (1987). *Memòries d’un militant obrer (1930-1942)*. Editorial Hacer, Barcelona.

Garrido, Iñaki; Lekuona, Aitziber (2006). *Las raíces del árbol en el exilio*. Instituto Vasco de Administración Pública, Oñati.

Lins, Ulrich (1993). “Esperantistoj en la Hispana Intercivitana Milito”. Dins: Rainer Noltenius (red.). *Illustrierte Geschichte der Arbeiter-Esperanto-Bewegung – Den Arbeitern aller Länder eine Sprache! / Ilustrita historio de la laborista Esperanto-Movado – Al la laboristoj en ĉiuj landoj unu lingvon!* Fritz-Huüser-Institut, Dortmund. P. 75–83.

Luis Martín, Francisco de (1994). *Cincuenta años de cultura obrera en España, 1890-1940*. Editorial Pablo Iglesias, Madrid.

— (1995). “Aproximación al esperantismo socialista en España (1906-36)”. *Aula. Revista de enseñanza e investigación educativa*, 7, p. 243–258.

— ; Arias González, Luis (2000). “Los ‘templos obreros’: funciones, simbología y rituales de las Casas del Pueblo Socialistas en España (1900-1936)”. *Cuadernos de Historia de España*, 76, p. 273–300.

Marco Botella, Antonio (1996). *Laboristaj kronikoj pri la hispana Esperanto-Movado*. SAT-Broŝurservo, Beauville. Traducció al castellà: *Crónicas del movimiento obrero esperantista*. Asociación Izquierda y Esperanto, 2009.

—; Barrio, José Antonio del (2003). “Cayetano Redondo Aceña, nia urbestro”. *Boletín de Hispana Esperanto-Federacio*, 359, gener-febrer, p. 26–28.

Margais, Xavier (2002). *El moviment esperantista a Mallorca (1898-1938)*. Edicions Documenta Balear, Palma.

Moya, Giordano (2002). *Esperantismo. Prelegoj kaj eseoj*. Barcelona Esperanto-Centro, Barcelona.

Navarro Navarro, Javier (2004). *A la revolución por la cultura. Prácticas culturales y sociabilidad libertarias en el País Valenciano (1931-1939)*. Universitat de València, València.

Rodríguez Hernández, José María (2005). “Aproximación a la figura y a la obra de Francisco Azorín Izquierdo como esperantista”. Dins: Francisco R. García Verdugo (ed.). *Francisco Azorín Izquierdo: arquitectura, urbanismo y política en Córdoba (1914-36). Ciclo de conferencias, Córdoba, 17-21 de septiembre de 1990*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, Córdoba. P. 151–178.

Tonkin, Humphrey (2006). *Lingvo kaj popolo. Aktualaj problemoj de la Esperanto-Movado*. UEA, Rotterdam.

Vivancos, Eduardo (1974). *Un idioma para todos: el esperanto*, FIJL, Caracas. Versió bilingüe en francès i esperanto: *Une langue pour tous: L’espéranto / Unu lingvo por ĉiuj: Esperanto*. Fédération anarchiste, Groupe Fresnes-Antony, París, 1987. □

GIUSEPPE PELLIZZA DA VOLPEDO - IL QUARTO STATO

35a KATALUNA KONGRESO DE ESPERANTO 35è CONGRÉS CATALÀ D'ESPERANTO

Barcelono, 28/29/30/31 de oktobro 2011

Barcelona, 28/29/30/31 d'octubre 2011

Plurlingvismo en Eŭropa Unio / Multilingüisme a la Unió Europea

Prelegos: / Amb la intervenció de:

- Jorge Camacho
- Dani Cortijo
- Rubén Fernández
- Katalin Kováts
- Abel Montagut
- Zlatko Tišljar

Koncertos: / Amb les actuacions de:

- JoMo (Occitània)
- Kaj Tiel Plu (Països Catalans)

www.esperanto.cat

